

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2020/7-8 szám

Tartalom

Villám

- [„Nem hiszek a vírusban”](#)

Emlékezet

- [Ballai László: A magyarság kategóriái](#)
- [Dull Ernő: Magyarország, 100](#)
- [Dull Ernő: Amerikai utas](#)
- [Ballai László: Vaddisznók a kertben](#)
- [Nándi Mihály: Öreg rockerek](#)
- [Karinthy Frigyes: Önagysága 1916-ban](#)

Déliab

- [Deák András Miklós: „Kis” magyar nyelvi kalauz](#)
- [Kosztolányi Dezső: Ünnepi körkép](#)
- [Karinthy Frigyes: Rézpitykék](#)
- [Karinthy Frigyes: Joséphine Baker](#)
- [Deák Mór: Fehérek közt](#)
- [Deák Mór: Figyel mindenre](#)
- [Kaiser László: Önzésed mélyén](#)
- [Kaiser László: Indirekt](#)
- [Ballai László: Naplementék](#)
- [Nándi Mihály: Vízparti vacsora](#)
- [Nándi Mihály: Nyaraló golyhók](#)

Húrok

- [Dull Ernő: Volt egyszer egy](#)
- [Ballai László: A titán és a szirén](#)
- [Nándi Mihály: A paradicsomból](#)
- [Csáth Géza: A dalról](#)

Villám

„Nem hiszek a vírusban”

„Nem hiszek” – szellemeskedő köznyelvi fordulat. Ezzel bocsátják előre a tárggyal kapcsolatos a többlettudást. Például: „Nem hiszek a finnugor nyelvrokonságban.” Hogy is hinnék, amikor köztudomású, hogy a magyar török nép. Most írta meg Csaba királyfiról új drámáját a, ki is? Tudod, az az emdéefes, most fideszes. Nekem aztán nem tetszik a halszagú rokonság, amit Budenz talált ki. Budenz? Egy német.

„Nem hiszek”, azaz: „nem tetszik”. Miért nem ezt mondják? Nem tetszik, hogy nem Attila utódai vagyunk, hogy Erdély a románoké, a pandémia idején pedig kényelmetlen szabályokat kell betartani, röhejes a maszk, és betöredeznek az ujjhegyek a sok fertőtlenítéstől. Azoknak, akik meghaltak a koronavírusban már nem kell alkalmazkodniuk semmihez, nem kell több szót csépelniük sem. Ötszázhetvenötezer embernek a világon. Bizony eddig tizenhárommillióan kapták el a vírust, függetlenül attól, hogy hittek-e benne, tetszett-e nekik, vagy sem.

Emlékezet

Ballai László: A magyarság kategóriái

Amikor valaki a magyarságot említi, különösen egy politikus („Isten a nap elnöke és Webster az ő szónoka”, hogy Thoreaut idézzük), mindig hozzá kell tennie, hogy azt milyen aspektusból teszi. Az ugyanis nem valami abszolútum, hanem történeti kategória. Mást jelentett a honfoglaláskor (honfoglalás vagy bemenekülés a Kárpát-medencébe?), mást Szent István korában, II. András uralkodása végén, Mohács, a Rákóczi-szabadságharc, 1848–49 és Trianon után.

895-ben (vagy 896-ban) a Kárpát-medencében megjelent, magyarnak nevezett, kevert embertömeg mind nyelvében, hagyományrendszerében, mind vallásában és összetartozási tudatában különbözött egymástól, csak a magyarok irányítása alatt folytatta katonáskodó, vándorló életmódját. Lehetséges tehát hagyományokról és népi lelkületről szólni, mindez azonban inkább jelenti a pusztai nomád népek szokásainak összességét, semmint egy szorosabban megfogható magyar értékrendet. István a törzsi előkelőket és szabadokat meglepve olyan

politikába kezdett, amellyel az Ottók Németországát és a Henrikek Bajor Hercegségét mintául véve „a régi és új császárokat utánozván” egységes állami keretek közé szorított mindenkit. Számos törvénycikke szó szerinti egyezik nyugati dekrétumokkal és zsinati határozatokkal, hiszen okleveleit a német császári kancellária írnokai készítették. Pénzét bajor minta alapján verette. Koronáját a német-római császár kegyéből a pápától nyerte. Rendszerét Hont, Pázmány Vecelin és a többi Németországbeli lovag tanácsára és segítségével cövekelte a magyarok fölé.

István a hathatós német támogatás megszerzésével a törzsfők fölébe tudott nőni, midőn a Kárpát-medence nyugati harmadából elindult hódító útjára. Koppány legyőzésével még csak az dőlt el, hogy az Árpádok az István és nem a Koppány kínálta úton haladnak tovább. István a koronázást követően Gyula, Keán és a fekete magyarok feletti fegyveres diadallal, valamint Aba Sámuel és Vata törzsi vezetők – utóbb időlegesennek bizonyult – meggyőzésével a Kárpát-medence mind nagyobb részeire terjesztette ki hatalmát, de csak Ajtony leverése után, uralkodása utolsó évtizedében mondhatta magát a medence egésze urának. A frissen uralma alá vont területeket azután papjai és ispánjai egységes arculatúra formálták. Ámde el is tért a német modelltől, amelyet a királyi és a hercegi hatalom dualizmusa jellemzett, hiszen teljes mértékű uralkodói dominanciával lépett fel, és a magyarországi püspökségeket nem kapcsolta be a vármegyék irányításába. Odakint az uralkodó feudumai mellett nagy súlyt jelentettek a világi és egyházi nagybirtokok is – amelyben az udvaréhoz hasonló igazgatási funkciók működtek –, itt ellenben a királyi birtok csaknem teljes kizárólagossága érvényesült, és a társadalom széles – szabad és szolgaretegeire egyaránt jellemző – differenciálódása nem következett be.

István nem egyszerűen birtokba vette a Kárpát-medencét, hanem ott létrehozta a saját országát, a magyarságot megadóztatva, szabadságában fenyegetve, erővel keresztény hitre térítve, sőt betiltva pogány hagyományai gyakorlását, beleértve mondái regélését is, mert sem regösnek, sem táltosnak ne legyen szava, csak a papnak, – ezért nincsen magyar ősmítosz, mint a Kalevala vagy az Edda (az utólagosan felfedezett „héjaszerű madár” vagy a „csodaszarvas” nem sem specifikusan magyar szimbólumok). Ugyanakkor szilárd politikai keretet biztosított az itt élő sokféle népnek, meg is védte a külső támadásoktól, valamint az önemésztő belháborúktól. Működésével az alávetett magyarok lelkületében egy évszázadig gyógyuló, nehéz sebeket ejtett, míg az őket lélekszámban kétszeresen meghaladó, más etnikumú népességnek szigorú törvényeivel védelmet, sőt felemelkedési lehetőséget nyújtott.

A Szent istváni ország létrehozása tehát a magyarság zömének mérhetetlen gyűlöletét váltotta ki, amely az 1046-ban bekövetkezett, elemi erejű lázadásban manifesztálódott. Azt követően I. Andrásnak úgyszólván újra kellett alapítania a honfoglalók leszármazottai ellenében a keresztény államot és egyházat, amit tűzzel-vassal meg is tett. A modell ugyanis kínálkozott. Az európai államiságot abban a korban a püspöki szervezet kiépítése jelentette, bár, mondjuk, a litvánok – akik a balti térségből kiindulva komoly területi expanziót valósítottak meg az orosz államok rovására – csupán 1386-ban katolizáltak, és csupán azért, hogy nagyfejedelmük elnyerhesse a lengyel királyi címet is. A Krisztus köztársaságára hivatkozó keresztény országok állandó háborúskodást folytattak egymás ellen, de még a német-római császár is a pápa ellen, az investitúrajogért, hogy ne csak területszerző akciókra gondoljunk. Keresztény univerzalitásról tehát szó sem volt, Nyugat-Európa tétlenül nézte, hogy a mongolok féktelen pusztítást vigyenek végbe Lengyelországban és Magyarországon – sőt, az osztrák herceg hazánk rovására történő területgyarapításra használta fel a kínálkozó alkalmat –, a IV. kereszties háború Konstantinápoly meghódításával és kifosztásával ért véget. (Bizánc meggyengítésének távlati eredményeképp pedig

az iszlám európai hatalmi tényező lett, létükben fenyegetve a latin rítusú keresztény államokat.)

Szent István gyökeresen új ideológiát vezetett be azzal, hogy királlyá koronázásával egyenesen isteni legitimitációt biztosított magának, országát pedig Szűz Mária oltalmába ajánlotta. A magyarság kategóriái tehát megteremtésükkel, az aktuálpolitika igényei szerint változásnak indulhattak. István egyenlőnek tekintette magát az országgal, amelyben a legélesebb jogi határ a szabadok és a szolgák között húzódott, de csak az maradhatott szabad, aki behódolt neki. Kálmán király megteremtette az első „hungaricumot”, a szentkorona-tant, amelynek értelmében Magyarország azzal a koronával azonos, amellyel még az államalapító homlokát illették (az általa használt diadém tehát, legalábbis részben, Szent Istvántól származó ereklye lehetett). Anonymus II. András korában írt *Gesta Hungarorum*-ban Árpád fejedelem már földadományokkal javadalmazta a törzsfőket, ugyanakkor kanonizálásra került az államalapító egyáltalán nem jellemző idegengyűlölet: „éppen most is a rómaiak (értsd: merániak, tehát Gertrúd királyné rokonai) legelnek Magyarország javaiból.” Az Aranybullát követően a magyarság és a szentkorona fogalmába a bárók és a főpapok mellett már a köznemesség is beleértette magát. A kettős honfoglalás – mármint, hogy az első a hunok Kárpát-medencébe érkezése lett volna – Kézai Simon fejéből pattant ki, aki ekképp akart kedveskedni urának, a kun anyától származó IV. Lászlónak (ugyanis a kunokat a hunokkal azonosították.)

Kelet és Nyugat között fekvő országunkban, amelynek két birodalommal – a Német-Rómaival és a Bizáncival, majd a Habsburggal és az Oszmánnal – is folyton hadakoznia kellett, sokak számára kínált gyarapodási lehetőséget a kétkulacsosság. A Kishorváti testvérek egyike például Habsburg Frigyesre, másika Hunyadi Mátyásra esküdött fel, Balassi Menyhárt – a Balassi Bálintot az örökségéből teljesen kiforgató nagybácsi – pedig élete során tizenhatszor váltott pártot, hol Bécs, hol Konstantinápoly hűségére térve. Debrecen városa a XVII. századra úgy fejlődhetett az ország legnagyobb településévé, hogy három helyre, a törököknek, az udvarnak és Erdélynek is fizetett adóval vásárolta meg magának a békét. Ugyanakkor az oszmánok elleni honvédő háború több évszázados korszaka a magyarság jelentését olyan jellemek fellépésén keresztül gazdagította, mint Hunyadi János, vagy a két Zrínyi Miklós, akik, igaz, hatalmuk, gazdagságuk növeléséért mindent megtettek, de nem haboztak vagyonukat, sőt életüket is feláldozni a hazáért.

„Recrudescunt...” – „Felfakadnak a híres magyar nemzet régi sebei” – így zengenek azon kiáltvány első szavai, amelyek a Rákóczi-szabadságharc felütését jelentik. E mozgalmat téves lenne forradalomként beállítani, az oszmánok kisöprése után a Habsburg elnyomás alóli felszabadulást, a független Magyarország megteremtését tűzte ki célul, alkotmányos uralkodó fősege alatt. Nem mutatott hát túl a feudalizmus keretein, ám mégis, a cél eszközeként létrehozott rendi konföderációban feltűnt a „vitézlő rend”, vagyis az a réteg, amelynek tagjai a fegyveres küzdelmekben való részvételért mentesültek a jobbágyterhek alól. A magyarság fogalmába – igaz, tiszavirágnyi időre – bekerült az elnyomott tömeg egy rétege, megnyílt az út a szabadság felé annak, aki kardot ragadott a honért!

A kérdést, hogy tudniillik miért jogfosztott a magyarságnak azon kilencven százaléka, amely élélmezi az országot, törvényhozó tettvággyal, csak 130 évvel később vetette fel a liberális nemesség. A liberalizmus a magyarság megkerülhetetlenül fontos kategóriája, gondoljunk Széchenyire, Kossuthra, Deákra! A politikai életben a korlátlan uralkodói hatalom megszüntetését, széles választójog alapján meghatalmazott népképviselői parlamentet, törvény

előtti egyenlőséget, közteherviselést, az egyénnek a közre való minél nagyobb befolyását, a köz részéről viszont az egyén minél kisebb korlátozását jelenti; a gazdasági életben pedig a „laissez faire, laissez passer” elvét, vagyis a munka, így a kereskedelem és az iparűzés szabadságát, a szabad versenyt. Nem fogad el különbségtételt származás, nemzetiség, vallási hovatartozás tekintetében, a szabadságjogok legfőbb biztosítója pedig a vélemény- és gondolatszabadság megvalósítása, valamint a szabad sajtó.

„Szabad a sajtó! ... – írta Petőfi Sándor 1848. március 15-én. – Ha tudnám, hogy a hazának nem lesz rám szüksége, szivembe mártanám kardomat, s úgy írnám le haldokolva, piros véreimmel e szavakat, hogy itt álljanak a piros betűk, mint a szabadság hajnalsugarai.

Ma született a magyar szabadság, mert ma esett le a sajtórul a bilincs ... Vagy van olyan együgyű, ki azt képzelje, hogy szabad sajtó nélkül lehet bármely nemzetnek szabadsága?

Üdvez légy születésed napján, magyar szabadság! először is én üdvezellek, ki imádkoztam és küzdöttem érted, üdvözellek oly magas örömmel, a milyen mély volt fájdalmam, midőn nélkülöztünk tégedet!

Oh szabadságunk, édes kedves ujszülött, légy hosszú életű e földön, élj addig, míg csak él egy magyar; ha nemzetünk utolsó fia meghal, borulj rá szemfedő gyanánt ... s ha előbb jön rád a halál, rántsd magaddal sírodba az egész nemzetet, mert tovább élnie nélkülöd gyalázat lesz, veled halnia pedig dicsőség!”

Petőfi Sándor, aki tudatos döntéssel választotta a magyarságot, kérlelhetetlenül kitartott amellett, mint irodalmi program, kultúra, politikai magatartás, forradalmiság, szabadságeszme és a mindezeket egyesítő ethosz mellett, páratlan politikai éleslátásával messze meghaladva az első felelős minisztérium tagjait – így Kossuthot is, aki 1849. júliusában jutott el a forradalmiság, mint politika azon magaslataira, amelyen Petőfi már 1848. márciusában lebegett.

Petőfi megcáfolhatatlanul azonos a magyarsággal. Nem így a keresztény nemzeti ideológia, amely önkényesen leszűkíti a magyarság univerzális tartalmát, eltorzítva azt és pótolhatatlan értékeket kizárva belőle. Az 1919-ben felülkerekedő ellenforradalmi rendszer az első években magát „keresztény nemzeti kurzusnak” nevezte. A bethleni konszolidációtól kezdve ez a címke elmaradt, de a forradalmak leveréséből született kormányzati rendszer politikai önmeghatározásához továbbra is a „keresztény” és a „nemzeti” jelzőkre volt szükség. A kurzus ideológiai platformja elsősorban az úgynevezett történelmi osztályok uralmi igényét fejezte ki, de hallgatólagosan csatlakoztak hozzá a nagytőkések is. 1918-1919 után nemcsak a reakció társadalmi egységtörekvései fokozódtak, hanem az addig külön utakon haladó és ható retrográd szellemi áramlatok szintézise is bekövetkezett. E szellemi irányzatokból egy gyökeresen új ideológia jött létre: meghirdetésekor a fajvédő „szegedi gondolat”, majd uralomra jutása után a „keresztény nemzeti államelv”, amely nemcsak konzervatíván antidemokratikus, antiliberális és antiszemita volt, hanem már a szélsőjobboldali radikalizmus, a fasizmus eszméit is magában hordozta.

A magyarságot tévútra vezető keresztény nemzeti ideológia széleskörű térhódításának szubjektív okai a tömegek politikai iskolázatlanságára, a demokratikus hagyományok és gyakorlat hiányára, valamint az értelmiség egyes csoportjainak, vezető személyiségeinek világnézeti labilitására vezethető vissza. Így például Szekfű Gyuláéra, aki – *Három nemzedéké* című művével – a

hamis tanok legfőbb összetapasztójává vált, de a felszabadulás után így nyilatkozott róluk: „Az ellenforradalmi korszak kormányai, a területi revízió kapcsán, propagandájukban mindegyre Szent István nevére hivatkoztak, mintha az ő szellemének felelne meg a nemzetiségek elnyomása. Ezzel éppúgy kompromittálták és lejáratták Szent Istvánt, mint egész létezésük alatt a nemzet és a keresztény fogalmat. Amihez, hagyományos magyar értékhez hozzányúltak, az szétesett, szétrothadt kezükben.”

Dull Ernő: Magyarország, 100

„Egyetlen nemzetnek sem volt ilyen száz esztendeje, mint a magyarnak” – íratott fel az immár szintén harminc esztendőes Hajrámagyarság táblára. Ez a tableau hatalmas, átfogja a földgolyóbist, Sydneytől Ottawáig terjed, és a Kárpát-medence gyönyörű, kenyerkaréjforma, (Horvátország nélkül is) 282.850 km² nagyságú területén egyesíti a világ magyarjait. Az ő lelkük parazsát most, amikor a nemzet erősebb, mint valaha (a kormányról nem is beszélve), folyton-folyvást izzítani kell a nacionalista propaganda fujtatójával. Hogy e munka minő eredményre vezet, valamelyik kormánytisztviselő ajkáról egy Erdély kapcsán folytatott magánbeszélgetés végén előtörő felkiáltás példázza a legjobban: „Győzni fogunk!”

Szomorú sors jutott a magyar nemzetnek, legalább olyan szomorú, mint a többinek. 1337 és 1453 között Franciaországban az angol megszállók és szövetségeseik működésének, valamint a belső anarchiának, felkeléseknek köszönhetően nem létezett szuverén főhatalom, így a nép mérhetetlenül sokat szenvedett a háború, a prédálások, az éhínségek, a pénzügyi zavarok, a kereskedelem hanyatlása és az általános elszegényedés miatt. Batu kán 1235–42-es nyugati hadjáratának köszönhetően Oroszország területén az Aranyhorda rendezkedett be és rabigáját csupán 1480-ban törte szét III. Iván moszkvai nagyfejedelem.

A lengyelek államának határai állandóan mozogtak. Kis-Lengyelország és Nagy-Lengyelország egyesülése után kijutottak a Balti-tengerhez, mígnem attól el nem vágta őket – állami létüket is fenyegetve – a Német Lovagrend. Lebírásukhoz Litvániával kellett szövetkezniük. A perszonaluniót végül is területi terjeszkedés követte, Lengyelország – Oroszország után – Európa második legnagyobb államává duzzadt. Majd 1795-ben egyszerűen eltűnt a térképről: területét Oroszország, Poroszország és a Habsburg Birodalom felosztotta egymás között. Független államiságát csak 1918-ban nyerte vissza. Mekkora hát a történelmi Lengyelország területe, 200 ezer, vagy egymillió km²?

Vagy ott van a több mint 30 milliós kurd nemzet – haza nélkül. Tudósaik történetileg azonosították őket a gutikkal, a kassukkal, Mitanni alapítóival, valamint a médekkel is. Mindez persze mondák ködébe vész, mint a hun–magyar, vagy a palesztin–filiszteus rokonság. Az arab hódításkor mindenesetre már létezett Kurdisztán – a mai Irán, Szíria, Irak és Törökország

területén – lakói felvették a mohamedán vallást, kardjaikat pedig a hit védelmére kiélesítvén ezerötszáz éven át ontották vérüket az arab kalifákért, a szeldzsuk atabégekért, majd az Oszmán-házért, mígnem a Közel-Kelet térségére is ráköszönt a nemzeti ébredés korszaka. A sèvres-i békeszerződés 1920-ban nemzetközileg elismerte a kurd népnek az autonómiához és a függetlenséghez való jogát.

A sèvres-i békeszerződés körülbelül olyan területveszteségekkel fenyegette Törökországot, mint Trianon Magyarországot. A török vezető, Musztafa Kemal, egy igazi hadvezér – a mi Horthy Miklósunkkal ellentétben – nem is írta alá készsággel az országcsönkítő paktumot, hanem függetlenségi háborút robbantott ki, amelyet meg is nyert. (Kemal pasa akcióját olybá tekintsük, mintha Horthy „fővezér” ügyes stratégiával kifüstölte volna a cseheket a Felvidékről, a románokat pedig Erdélyből, így teremtve status quót a párizsi urakkal szemben.) Az 1920-1923 közötti háborút lezáró lausanne-i békeszerződésben azonban a kurdok már említésre sem kerültek, így az általuk lakott területek többsége Törökország részévé vált. Kemal pasa kíméletlenül végrehajtotta a hazája fennmaradásához elengedhetetlenül szükséges intézkedéseket is – amelyek szükségességéről a mi Horthynknak még csak fogalma sem volt – így a feudalizmus felszámolását és az egyház kisöprését a politikából. Intézkedései azonban a kurd nemzeti mozgalom teljes leverését is jelentették, a „kurd” és „Kurdisztán” szavakat végleg kitörölték az iskolai tankönyvekből, lexikonokból és a földrajzi térképekről, betiltották a kurd nyelv használatát, bezárták a kurd iskolákat, tilos volt kurd neveket adni, egyáltalán kurd nyelven megszólalni. A kurdok az asszimilációs politika ellen rengeteg felkelést robbantottak ki, a török politikai vezetés azonban akasztással válaszolt.

A kurdok sorsa a szomszédos államokban sem alakult szerencsésebben. Iránban 1945-ben szovjet segítséggel létrehozták a Mahabádi Köztársaságot, amelyet egy év után kíméletlenül felszámoltak. A kurd autonómiát mind a sah, mind Khomeini ajatollah következetesen elutasította. Irakban szisztematikusan folyt a kurdlakta területek elarabosítása, nem csoda hát, hogy az irak–iráni háborúban (1980–1988) az iraki kurdok Iránt támogatták. Válaszul vegyi fegyvert vetettek be ellenük, a háborút követően pedig lerombolták településeik zömét, a milicistákat – vagy akit annak véltek – százezrével irtották ki. Szíriában – egy újabb mohamedán „nemzeti” államban – az 1960-as évektől fogva a török példát követik, a hatóságok úgy tesznek, mintha a kurdok nem is léteznének. Érthetetlen, hogy egy nem létező nemzet tagjait miért szigorúan tilos felvenni a katona- vagy rendőrképző iskolákba...

Dull Ernő: Amerikai utas

Vagy ott vannak a dakoták. Velük szemben fordítva játszódtott le a történelem. De nem ezt tanította Engels, akiből a dakota-viccek legkiválóbb ismerője még vizsgázott. Európában a Római Birodalom civilizált népeire rontottak a nomádok barbár pusztítással, dúlással, hogy majd

letelepedésük után összeolvadjanak velük, és magasabb kulturális szintre emelkedjenek. A kialakuló új társadalmi–gazdasági rend, a feudalizmus középpontjába a földtulajdon került. Mármost, amidőn a feudalizmus felett is eljárt az idő, a földbirtok kapitalizálódásának Engels szerint két módozata jelent meg: a „porosz utas” és az „amerikai utas”. Előbbi alatt a nemesség földjeinek a tőkés szisztémába állítása értendő, utóbbi alatt az, hogy a kapitalizálásnak nincsenek feudális előzményei. (Valójában sokkal több változat létezett, például Engels észrevehette volna, hogy saját rendszerén belül az „eredeti tőkefelhalmozás” tárgykörében az angliai bekerítések – amelyek a földművelés visszaszorítását eredményezték a gyapjútermelés fokozása céljából – ugyancsak a föld tőkévé tételét célozták, ráadásul sokkal korábban, mint az amerikai farmergazdálkodás vagy a junkerbirtokok átalakításának megindulása.)

A földkérdés helyett az „amerikai utas” kifejezéssel aposztrofáljuk inkább azon jelenséget, amikor is civilizált népek megérkeznek olyan tájakra, ahol nomád vagy ősi földművelési kultúrát folytatnak törzsi-nemzetségi viszonyok között élő népek, és az ő földjeiket magukénak tekintik (miközben a velük érkező patvaristák, mindkét jog doktorai, pontosan tudják, hogy a régi Rómában külön artikulust hoztak arra az esetre nézve is, hogy kit illessen a termés, ha valakinek a földjét más birtokához tapasztja az árvíz), s ha ez nem tetszik az őslakóknak, kiirtják őket.

„Hogy az »örök indián határ« örökös megsértését valamiképpen szentesítsék, a washingtoni politikai boszorkánykonyha kifőzte a Manifest Destiny [nyilvánvaló sors – a szerk.] jelszavát, amely azután magasröptű eszmeiséggé varázsolta a nyers földéhséget – olvassuk Dee Brown *A Vadnyugat története indián szemmel* című könyvében. – E doktrína értelmében az európaiak és leszármazottaik hivatottak a sors végzése szerint arra, hogy uralkodjanak egész Amerika földjén. A fehérek: uralkodó faj, ezért felelősek az indiánokért is – földjükért, erdőikért, ásványi kincseikért. És a Sors-manifesztum ellen – a sors már csak ilyen! – kizárólag Új-Anglia lakói tiltakoztak, ők viszont már mind elűzték vagy kipusztították indiánjaikat. [...]

Ekkor történt, az 1860-as évek elején, hogy az Egyesült Államok fehérei fegyvert fogtak egymás ellen; kékkabátosok a szürkezubbonyosok, Észak a Dél ellen; lezajlott a nagy polgárháború. 1860-ban az Egyesült Államok és a territóriumok földjén mintegy 300 ezer indián élt, java részük a Mississippitől nyugatra. Különböző becslések szerint az őslakosság száma az első telepesek virginiai és új-angliai megjelenése óta felére, harmadára csökkent. Akik pedig megmaradtak, ott szorongtak az atlanti- és a csendes-óceáni partvidék felől egyaránt terjeszkedő fehérek – harmincmillió európai és leszármazottaik – között. Ha a még szabad törzsek azt hitték, a polgárháború lecsillapítja majd a fehérek földéhségét, hamarosan látniuk kellett, hogy tévedtek.”

Amerikai utas politikának tehát – bármilyen paradoxnak tűnjék is – leghelyesebben azt nevezhetjük, ha egy, a törvényhozás birtokában lévő, politikai csoport a leggátlástalanabb módon, a faji érvre való hivatkozástól sem visszariadva számol le valós vagy vélt ellenfeleivel, hogy javaikra rátegye a kezét, és elvegye életterüket – életüket.

Ballai László: Vaddisznók a kertben

A vaddisznó bejön a kertbe. A *Sus scrofa scrofa* szájából nem csupán az alsó állkapocs szemfogai állnak ki, hanem a felső állkapocsei is, hatalmas agyarakká fejlődve, fenyegetően felfelé görbülve. Sem az alsó, sem a felső állkapocs agyarainak nincs gyökerük, s folyamatos növekedésüket egyedül a kopás, az egymáshoz dörzsölődés ellensúlyozza, s így, különösen a felsők, valósággal pengeélességűre köszörülődnek, és az állat rendkívül veszedelmes fegyvereivé válnak.

Erős, vaskos felépítésű, rövid nyakú állat. Magassága mintegy 90 cm, az orra hegyétől a farka végéig mért hossza pedig 150 cm-ig terjedhet. Az erős vadkanok elérik a 200 kg-os súlyt is. Orra, amely elöl egy tányér alakúan lapított csupasz, mirigyekben gazdag ormánykorongban végződik, ormányszerűen megnyúlt. Szőre meglehetősen sűrű, serteszerű, télen hosszabb, mint nyáron. Színezete fekete, szürkés és sárgás árnyalatokkal. A hátán hosszabb, kefeszerű szőrszálak meredeznek. Fején jókora, háromszögletű, sűrű szőr fedte fül. A fark bojtban végződik. A kondákban hiába keresni az igazán erős kanokat, mivel azok magányosan járnak, csak a párosodási időben csatlakoznak a kocákhoz.

A vaddisznó mindenütt előfordul, hisz csupán arra van igénye, hogy megtalálja a táplálékát – már tölgy- és bükk-makkal, vagy gombával is beéri –, s el tudja rejtőzni. A hegyekben is meglehetősen magasra felhatol. Különösen kedveli a pocsolyás területeket, ahol azután kedvére turkálhat és hempereghet a sárban. Az erdőkben ezrével pusztítja a talajban élő kártékony rovarokat, és az elhullott állatok tetemét is eltakarítja. A mezőn is hasznos lehet, ha pocok elszaporodik, felfalja a kölykeit.

Az építési vállalkozó is bejön a kertbe. Persze nem pengeélességűre köszörült agyarái, hanem haladott eszközei segítségével, amelyeket a „fiúk” kezelnek. A homo sapiens sapiens e nemének szájából aranyfogak villannak elő. Felső metszőfogai között rés tátong, amelyet behízeltkedő mosolyával állandóan láttat. De mintha nem csak az arcával, hanem széles állkapcsa alá rétegződött dupla tokájának ráncával is mosolyogna.

Erős, vaskos felépítésű, rövid nyakú. Magassága mintegy 150 cm, a kerülete is, amelyet hordóforma hasa határoz meg. Az erős vállalkozók elérik a 150 kg-os súlyt is. Mirigyekben gazdag, tarjagos orra ormányszerűen megnyúlt, állandóan mozog, szimatol valamit. Haja meglehetősen sűrű, serteszerű, télen hosszabb, mint nyáron. Színezete pirosposzsgás. A nyakából és visszahajló karimájú füléből hosszabb, kefeszerű szőrszálak meredeznek. Az igazán erős vállalkozók mindig a „fiúk” társaságában járnak, akik egy szemvillanásra, kézlegyintésre, mint kiterjesztett végtagok funkcionálnak.

Mindenütt előfordul, de nem éri be tölgy- és bükk-makkal, vagy gombával, sőt, előszeretettel kiúrtja az erdőt, leköszörüli a hegyeket, feltölti a tavakat, betont zúdít a kaszálókra, hogy állandó haszonéhségét csillapítsa. Mindig kész zsíros falatot, icce bort leküldeni a torkán, nagyhatú nőt ölelni, de a zsebébe gyűrt, vastag bankóköteg áll legközelebb a szívéhez, azt gyakran kapja elő, hogy mások orra előtt gyűrögesse. „Kifizetem” – ez a szavajárása, de fizetni nem szeret. Különösen kedveli a gazdátlanok tűnő telkeket, ahol azután kedvére turkálhat, hempereghet a sárban és rombolhat. Hasznát kifejezetten csak magának hajt, bárkit felfal, ha úgy érzi, veszélyezteti a jussát.

Mármost a megyei jogú városban fekvő kertem, bár kissé elhanyagolt, egyáltalán nem tűnik

gazdátlanak, különösen, mert ott rendszeresen megjelenek, köszönök a „fiúknak”, még az is előfordul, hogy fogadják az üdvözlést. Egyik alkalommal arra érkezem, hogy keritésem nincs, fáim, bokraim kidöntve, a telkem egy méter mélységben felvonulási útként szolgál, azon földmunkagép zakatol fel és alá. Leállítom a „fiút”, mire előkerül egy öreg „fiú”, a munkavezető. Elnézést, kérdezték a szomszédtól a telefonomat, de nem tudta megadni, mindent az eredeti állapotban állítanak helyre. De majd jön az építési vállalkozó, és mindent tisztázunk.

Tehát gátlástalanul behatolnak életem szférájába! Én, ha csak parkolok is, kínosan ügyelek arra, nehogy a kelleténél több helyet foglaljak el, szomszédjaim akkor veszik észre a létezésemet, ha egymásba botlunk. Ez betörés, jogtalan ingatlanhasználat. Mi az, hogy nem kapták meg a telefonszámomat a szomszédomtól? A földhivatalban kellett volna kikeresniük a címemet, és az engedélyemet kérni ahhoz, hogy a birtokon bármely munkálatba kezdjenek. Különösen, hogy – a látszat alapján – annak a technológiai szükségessége már a tervezési szakaszban felmerült.

Az építési vállalkozó – hányszor elképzelve pedig zsíros mosolyát, nyakszertéit és a füléből keményen kimeredő szőrszálakat – nem jön.

Felhívom ügyvéd barátomat, hogy megbízásom alapján azonnal intézkedjen. Ő persze nagyon szívesen, de nincs szükség itt ügyvédi közreműködésre, csak a pénzt pazarolnám – világosít fel. Készítsek néhány fotót, valamint egy feljegyzést, és nyújtsam be a jegyzőhöz. Pernek nincs helye, nem történt bűncselekmény, csak szabálysértés, egyszerűen az eredeti állapot helyreállítását kell kérni. Tehát az eredeti állapot – ezt hangsúlyozta az öreg „fiú” is. Az építési vállalkozó tökéletesen tisztában van jogi lehetőségeivel.

Az Egyesült Államokban a tulajdonos fegyverrel megállíthatja, nemhogy a birtokháborítót, de a birtokra illetéktelenül behatolót is – ez alkotmányos alapjog. Az Egyesült Királyságban a kivitelezési munkák során kínosan ügyelnek arra, nehogy egy lapátnyel is átlógjon más földjére, ha pedig azon keresztül lehet csak felvonulni, komoly bérleti díjat fizetnek. Minek szaporítani a példákat? A földdel kapcsolatos törvényhozásunk és morálunk végtelenül elmaradott. Magyarországon a jobboldali, keresztény, nacionalista konzerváció szekértolói kerek harminc esztendeje meggátolják, hogy a termőföld külföldiek tulajdonába juthasson. Vagyis, hogy tőkévé válhasson, elérhesse szabad piaci értékét, és olybá tekintsék, mint egy lakást vagy egy aranyrudat, amelytől – mert az a másé – őrizkedni kell. És nem csupán akkor, ha mellettünk – mirigyekben gazdag, tarjagos, ormányszerűen megnyúlt, állandóan mozgó, szimatos orrú vállalkozók mellett – áll a rendőr, hanem polgári öntudatból.

Nándi Mihály: Öreg rockerek

Pedig nem tűnnek annak. Összeszokott, idős házaspár, kemény-rockzene kíséretében beszélgetnek a teraszon. Előttünk – merthogy apartman-szomszédok vagyunk –, ájulatba ejtő

kilátás, hunyorgó fények, a felkelő hold a széles víztükörben nézi meg az arcát, úgy kacag ránk. Felejthetetlen mosolyokat képzelünk el ilyenkor, a szerelemét, a hullámok fodraíról, éjről éjre, eltűnik e mosoly, a mi lelkünkben soha, egy percre sem. És ilyenkor, metafizikus pillanatban basszusgitárt, dob gép. Nem értem.

Persze fogalmuk sincs a hangtérről, hogy a szabadban hallgatott zenét más is hallja, nem csak ők. Beindul a latolgatás, szóljak, ne szóljak? Nem túl hangosak, de azért zavarnak. Oldalmenet: meggyújtom a teraszvillanyt. Lehalkítják a zenét. De egyáltalán minek hoztak ide, magnót, Suzy Quatrót, Led Zeppelint? Nem a természet hangjainak kell itt uralkodnia? És egyszer csak egy szám közepén szakad meg az élvezetük. Reklám. Homlokomra csapok. Ezek tévéznek. Emlékszem, egyszer egy üzleti partnerem foglalt nekem szállodai szobát, benyomult oda, és – ami nekem soha nem jutott volna eszembe –, bekapcsolta a tévét, hogy működik-e (mert ha nem, akkor idejekorán lehet szólni a portán). Háttértévézés. Nem is érdekes az adás a beszélgetés közben, de azért csak menjen. Akárhol vagyunk is.

Nem is beszélve az internetről és a közösségi hálózatokról, amelyből levezethető a világ. Ki ne kapcsoljam a telefont, hátha jön egy üzenet a Twitteren, vagy emailen. Fontos? Én vagyok fontos általa. A modern világ a tömegkommunikációval kezdődött (Magyarországon 1925-ben csendült fel először a rádióadás). Hogy tudniillik az ember bekapcsol egy készüléket, és az bekapcsolja őt. Minden faluba észrevétlenül eljutott a tájékoztatás. Kezdetben még közösen hallgatták a rádiót, azt az egyet, amelyet a bíró, vagy valamelyik gazdagparaszt megengedhetett magának. Leginkább a cigányzenét szerették, kár is lett volna a hírek, vagy Hitler beszédjének közvetítésekor leállítani a készüléket. Ki- és bekapcsoláskor fogyaszt a legtöbbet...

A modern világ azzal kezdődik, hogy egyszer csak valaki, majd mindenki hozzájuthat egy olyan készülékhez, amely tájékoztatja, és megakadályozza az önkifejezésben:

„Kimegyek a doberdói harctérre,
feltekintek a csillagos nagy égre,
csillagos ég, merre van a magyar hazám,
merre sirat engem az édesanyám?”

A megelevenedett csoda. Különösen, ha meggondoljuk, hogy az I. világháborús katonadalok egyszersmind a parasztemberek alkotóképességének utolsó példái. Űkunokáik pusztán kivénhedett rockzene-hallgatók.

Karinthy Frigyes: Őnagysága 1916-ban

– És ez például micsoda?

- Ez, nagyságos asszonyom? Melyik ez?
- Ez a katona, a másik asztalnál.
- Ez egy főhadnagy.
- Főhadnagy? Azt miről látni, hogy főhadnagy?
- Tetszik látni, nagyságos asszonyom, két aranycsillag van a gallérján.
- Úgy. De bizony négy van.
- Mindkét oldalon kettő.
- Ahá, már értem. És ez nagy állás?
- Ahogy vesszük. Sok rang van alatta, de fölötte is van elég.
- És ennek milyen állása van a csatában?
- Pardon, nem egészen értem a kérdést – hogy milyen állása van a csatában?
- Na igen, hogy milyen foglalkozása van, mire van beosztva – ez vezeti a csatát? Ez mondja azokat az izéket, a vezényszavakat?
- Milyen vezényszavakat tetszik gondolni?
- Hát hogy hapták, meg bal-jobb, meg előre arc, hátra arc – amik kellenek a csatában.
- Hát – ezek éppen nem kellenek az ütközetben... De mindenesetre vezényel, igen. Rendesen egész zászlóaljot vezet, ami háborúban több száz emberből állhat.
- Tudom én, láttam már ilyet, az „Ezredkisasszony” operettben. Egy nagyon jó primadonna-színésznő játszotta a főhadnagyot. Az is mondta, hogy hapták, hapták.
- Na igen – hát nem éppen...
- Nem vagyok én olyan műveletlen.
- Dehogyan, nagyságos asszonyom... Sőt meglepő és tiszteletre méltó ez az érdeklődés korunk legnagyobbszerű mozgalma, a militarizmus iránt.
- Hát persze, az ember érdeklődik. És aztán, mondja, mennyit kap egy ilyen főhadnagy egy csatáért?
- Hogy mennyit... Nem értem a kérdést.
- Na hát csak van fizetése egy ilyen nagy rangú főhadnagynak.
- Persze hogy van.
- Hát azért kérdelem, mennyi jár neki egy csata után? Vagy általában fizetik, nem csatánként?
- Hm... mondjuk, általában.
- És körülbelül hány csatát kell neki csinálni havonként?
- Istenem... azt nem lehet pontosan...
- És amelyiket megnyeri, azért többet kap?
- Mindenesetre nagyon méltányos gondolat, nagyságos asszonyom. Csodálom, hogy a

hadvezetőség még nem gondolt erre.

- Pedig világos. És mondja, ez a főhadnagy hol dolgozik?
- Hogy hol dolgozik... A parolija után ítélve, valamelyik vadászrezredben...
- Hisz akkor nem lehet rossz dolga.
- Hogy nem lehet rossz dolga?
- Hát persze. Vadászni nem rossz. És ezek mikor vadásznak, délelőtt vagy délután?
- Pardon – azt nem egészen úgy kell érteni... ez csak olyan szimbólum...
- Na és a szimbólumok nem vadásznak? Az más. És milyen idős lehet ez a főhadnagy?
- Azt igazán nem tudom, nagyságos asszonyom.
- És most mért komolyodott úgy el?
- Nem tudom... Az újságot olvassa, talán rosszul esik neki, hogy Erzerumot elfoglalták.
- Na és? Hiszen az jó, ha elfoglalták. Mindig örülni szoktunk, mikor valamit elfoglalunk.
- Igen... de Erzerumot kivételesen az oroszok foglalták el.
- Na és... Hát az nem jó?...
- Hogy az oroszok elfoglalták?...
- Hát persze! Hiszen azok nekünk adják...
- Pardon, nagyságos asszonyom – egy kis tévedés... az oroszok nem szövetségeseink... azokkal hadilábon állunk...
- Ja! Az más. Annyian vannak ezek az országok. Na és mondja – mit gondol, van ennek a főhadnagynak felesége? És ha nem – ki lehet a szeretője?

Délibáb

Deák András Miklós: „Kis” magyar nyelvi kalauz

Nádasdy Ádám: Milyen nyelv a magyar?

De hiszen erre a kérdésre roppant egyszerű a felelet! A magyar nyelv kifejezetten nehéz, a szókincse egzotikus, és ráadásul valamilyen megfoghatatlanul romantikus módon magányos is. Legalábbis sokan ezt vallják még ma is! De vajon mit válaszol Nádasdy Ádám kis kötete? A nem

nyelvkönyv, de nem is klasszikus kézikönyv, valamint az alapos (magyar nyelvű) ajánlott irodalom nem a fenti „panaszkodós” vagy éppen „dicsekvős” irányba, hanem a szakkönyvek felé szeretné terelni a magyar nyelv iránt érdeklődő olvasókat. Azt ígéri, sőt hitelesen bizonyítja, hogy megéri a fáradságot a tárgyban még jobban elmélyedniük. Ennek a bevezetője ez a 204 oldalas könyvecske. Olyan tudnivalókat tesz közzé jól emészthető, arányosan rövid fejezetekben, amiket az idegen nyelvek (házánkban nem túlzottan sikeres) elsajátítása közben „hasznos lenne, ha tudnánk” saját magunkról. *„Az idegennyelv-tanulás a legjobb eszköz az anyanyelv jobb megismeréséhez,”* szögezi le a szerző. Sőt, ha külföldi ismerőseinkkel beszélgetünk a nyelvekről, a nyelvek tanulásáról/tudásáról, Nádasdy Ádám – az egyik első és általam igen kedvelt egyetemi oktatóm még 1973-ból – számos olyan alapvető nyelvi tényre hívja fel a figyelmünket (és oszlatja el a makacs tévhiteket), amiket német vagy francia, brit vagy olasz barátainkkal is bátran megoszthatunk.

A könyv először *„madártávlatból”* szól nyelvünkről, majd a további öt fejezet a szerkezetét és a szókincsét, az eredetét és a változásait, továbbá az írás és a nyelv kapcsolatát veszi sorra. Olvashatunk arról, hogy a finnugor eredetű szavaink száma ma 700–1.000 közé tehető. (Ezekhez természetesen hozzá kell még számítani a belőlük képzett, továbbá az összetett szavakat is.) De szó esik az agglutinációról, a képzők, jelek és ragok szigorú sorrendben történő ragasztásáról, a magánhangzó-harmóniáról, valamint a magyar mondatnak az állítmány elé helyezett fókuszpontjáról is. (Nem minden honfitársunk előtt ismert, de nem is kell tudniuk, elegendő, ha alkalmazzák, hogy bizonyos szavakat – főleg a kérdő és tagadó elemeket – kötelező fókuszba tenniük.) Megtudjuk, hogy mi is az a „kompetencia”, illetve, hogy az igekötőink csak néhány száz éve jelentek meg. Tisztázódik a „gyök” és a „tő” fogalma közötti különbség is. (A gyök és a hozzáragasztott képző együttesen nevezhető tőnek.) Igencsak szerencsés, hogy az egyes fejezeteken belüli tagolás a Tartalomjegyzékben is megjelenik, megkönnyítve az eligazodást és a visszakeresést. Talányosan csábítóak a fejezetek és az alfejezetek címei. A különböző nyelvekből vett számos példa és az azokat összefoglaló táblázatok pedig szemléletesen rendszerezik a szerző által színesen előadott (de a fülszöveg szerint nem általa kikutatott) tudnivalókat. Nádasdy egyszerű példákkal tesz tudományosan megalapozott megállapításokat. Jól kiolvasható például, hogy a tudomány mai állása szerint az uráli nyelvcsaládhoz tartozó finnugor nyelvet beszélők mintegy 3.000 éve váltak el rokonaiktól – ez tehát az önálló magyar nyelv megszületésének első időszaka. A magyarul beszélők száma pedig ma 13 millióra tehető (ez a 40. helyre „elég” a világban, nem mintha ilyen versengés egyáltalán létezne), közülük 12 millió él az európai kontinensen, azaz a beszélők számához mérten jelentősnek mondható a szórvány. Sajnos nagyon jól tudjuk, hogy ennek mik a történelmi okai.

A szerző közérthető formában mond ki evidenciákat: a magyar ma nem veszélyeztetett és nem is kis nyelv. És semmivel sem értékesebb, mint bármely más nyelv. Ám ez nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy értékeljük szépségeit. Fogadjuk el azt is, hogy az idegen elemek nem csúfítják, hanem gazdagítják a nyelvet. A magyar *„más nyelvekből folyamatosan vett és vesz át szavakat. Inkább importőr, mint exportőr – miközben szerkezetét, finnugor, sőt uráli alapvonásait kitaratóan őrzi.”* Nádasdy egy másik lényeges állítása az, hogy *„a nyelv nem romlik és nem javul, nem egyszerűsödik, és nem bonyolódik, nincsenek benne sem szükséges, sem fölösleges elemek.”* A beszéd és az írás tekintetében is lássunk tisztán: az utóbbi a másodlagos, és *„a helyesírás puszta konvenció.”* A szerző a nyelv és a politika kapcsolatára is felhívja a figyelmet: *„A faji megkülönböztetés (rasszizmus), a nemzetiségi rangsorolás (etnicizmus) és a nyelvi diszkrimináció (lingvicizmus) közös tőről fakadnak.”*

A kiválóan érvelő nyelvi kalauzunk magas fokú ismeretterjesztést végez, amolyan missziót teljesít. Józan és elfogulatlan érvelése mellett nem mulasztja el, hogy társadalmi-politikai kérdésekre is kitérjen, régi beidegződéseket old fel, de igen bölcsen nem törekszik a teljességre. Olyan ízelítőt szolgál fel, ami minden olvasónak farkasétvágyat csinál a további kutakodásra. Számomra is nyújtott jól hasznosítható új hangsúlyokat, holott van (bár szerény) gyakorlatom abban, hogy angol közvetítő nyelven keresztül oktassam az anyanyelvemet idegen ajkúaknak.

A játékos nyelvezetű útikalauzt, amely úgy nyelvészkedik, hogy nem nyelvészetet (lingvisztika) szeretne oktatni, minden magyar, továbbá minden magyarul tudó olvasó számára szívből ajánlom. Bárhol is lapozzák fel, nagy élvezettel fognak izgalmas felfedezéseket tenni benne. A közreadott meglátásait és értékeit tekintve, ez a mesterien összeállított nyelvi kalauz egyáltalán nem „kicsi”! (Nádasdy Ádám: Milyen nyelv a magyar?, Corvina Budapest, 2020)

Kosztolányi Dezső: Ünnepi körkép

Tanulmány a tömegről

1

Nézd ezt a népet.
 Nézd ezt a lassú, fényes és kanyargó,
 bús, szélesen hömpölygő ünnepet,
 mikor megért a nyár, akár a dinnye,
 s a sárga hőség cukrosan ragad már.
 Nézd ezt a népet.

2

Mily illedelmes, tisztességtudó,
 s örömtelen. Szántóvető parasztok,
 kimosdva, tisztán, ünnepi ruhában,
 gyolcs ingben, pörge, fekete kalapban,
 fehér túrót fehér kendőbe hozva
 hazulról és délceg szikár legények,
 símára fésült tanyai leányok
 és asszonyok, a földre görnyedezve,
 magukba zárva, szinte térdepelve,

szent olvasóval mennek, csöndbe mennek.
Így bandukolnak ők már reggel óta,
így bandukolnak ők már ezer éve.

3

Aztán a többi, a jegyző, a kasznár,
meg a tanító, a falu s vidék is,
a bánat, áhítat meg a szegénység,
mely félreülve egy-egy utcapadra
némán ebédel otthoni papírból.
Egy sánta lány, egy rőthajú fiúcska
értelmes arccal, lázasan figyelve,
vörös selyemben és vörösre sülvé
egy izgatott hölgy, ócska ékszerekkel,
egy kedves öregúr, szemölcs az arcán,
egy hervadó és álmatag kisasszony,
fehér virággal és fehér ruhában,
aki talán már írt is egy regényt,
apró leánykák, apró kisdiákok
tolonganak, és látni-látni vágynak,
kiáltanak: „Vizet, vizet, vizet”,
„Szomjas vagyok, éhes vagyok, anyám”.
„Jaj merre vagytok, Rózsikám, Lajoskám,
édes csibéim, el ne vesszetek
ezen az óriási Budapesten”.
„Nem látni semmit.” „Itt se látni semmit.”
„Mariska néni, föl fogunk emelni,
hadd láss te is, a nyolcvanöt kilóddal”.
„Nem látni itt se, sziveim” s kacagnak.
Sebaj, no, lesz miről beszélni otthon
a hosszú, téli estéken, Derecskén.

4

Ott messze-messze vannak a nagyok,
a főurak, tündökletes süveggel,
tollakkal, ékkel, napkeleti díszben,
izzadva a bársonyban, a selyemben,
harangzúgás és rendőrök között.
Lovak patája csattan a kövekre,
cserkészcsapat jön, kispapok szaladnak,
porban sietnek fekete apácák,

zászlók lobognak, harsonák rivallnak,
pörög a dob, megzendül a zene,
s már énekelnek, lassan énekelnek.
Most egy hatalmas gépkocsi nyilalt el.
Ki volt, ki volt ez? Mint az álom, eltűnt.

5

Mindnyájan együtt és külön-külön,
egymástól elrekesztve s mégis együtt,
semmit se látnak, ámde nézik egymást,
egymásba néznek, s földeregenek,
amint haladnak, egyre csak haladnak,
ki tudja merre, s várnak, egyre várnak,
ki tudja mit, talán a jobb jövődőt,
mit megbűnhődtek már, múltjukkal együtt.
Ó, távol élet, ismeretlen élet.
Ó, távol múlt s jövődő. Ó, te régi kedvünk.
Ó, régi-régi fájdalmunk, anyánk.

Karinthy Frigyes: Rézpitykék

Az olasz orvos ezután egy másik terembe vezetett bennünket, engemet meg Grandvisage barátomat, a pesszimista író. Ebben a teremben egy fiatalember ült a kórház csíkos egyenruhájában: száját és állát egy kaucsuk ellenző takarta el.

Az orvos levetette ezt az ellenzőt, borzalmas látvány tárult elénk: a fiatalembernek teljesen hiányzott az alsó állkapcsa – fogatlan, rémes űr tátongott a helyén, a nyitott torok bejáratait láthattuk – ebből a sötét nyílásból dréncső nyúlt ki: ezen keresztül táplálták a boldogtalant.

– Mi baja a szerencsétlennek? – kérdeztem elszörnyedve.

Az olasz orvos elmagyarázta, hogy ez a török fiatalember egy hónappal ezelőtt vonult be ezredéhez, akkor, mikor az oroszok a Fekete-tenger felől támadtak török szövetségésünkre. Két nappal utóbb gránát csapódott le mellette, és elvitte az állát – próbálták pótolni más szövetekkel, de nem sikerült. Különben féltő, hogy ezen kívül még meg is kell vakulnia – egyébiránt életben marad, csak hogy haláláig mesterségesen kell táplálni.

– És mindez miért? – szaladt ki a számon, magam elé meredve.

– Majd én megmondom - szólalt meg Grandvisage, a pesszimista olasz író. – Mindez a török rézpitykékért van így.

– Rézpitykék?

– Tudnia kell – mondta Grandvisage –, hogy a török nők a fátyolt, amit hordanak, századokon át egy kis rézpitykével erősítették meg az orrukon. Sok éven át szállították az oroszok ezt a pitykét török földre: óriási forgalma és jövedelme volt a cikknek, míg a németek rá nem jöttek, hogy a pitykét fából is lehet csinálni, bevonni rézzel: így olcsóbb, könnyebb és egészségesebb a használata. Kellett is a töröknek, és a német ipar jelentős piachoz juthatott volna – ha van vasút, mely Dedeagacsig szállítja a cikket. Azonban a vasútnak orosz földön át kellett volna vezetni – éveken át tárgyalták e kérdést, de megállapodni nem tudtak. A két állam diplomáciáját elidegenítette egymástól a folytonos huzavona – végre odáig mérgesedett a helyzet, hogy csak alkalom kellett hozzá, és kitör a nyílt ellenségeskedés. Az alkalom nem késett – Németország hadat üzent Oroszországnak, s a törökök odaálltak a szövetségesek mellé. Kihirdették a szent háborút, zászlók alá sorakozott a mozlím, és így került Szulejmán barátunk az orosz gránátok elé. Ez az ő szétroncsolt állának és tönkretett életének hiteles története: a rézpitykék, amiket Németország szállítani akart.

Elkábulva és hitetlenkedve figyeltem, de be kellett vallani magamnak, hogy közgazdasági tanulmányaim közepette az én lelkemen is átvillant, vajon nem lehetetlen-e, hogy a rettenetes háborúknak ilyen ostoba, kicsinyes, rideg okai lennének?

Az orvosnak nem volt megjegyzése, közönyösen hallgatott, az olyan ember nyugalmával, akit csak a pozitív tények és kézzelfogható jelenségek érdekelnek. Udvariasan megvárta, míg Grandvisage befejezi mondókáját, aztán megjegyezte, hogy a kórházban ezenkívül van még egy ilyen esetük: az illető páciensnek szintén hiányzik az álla s különben is művi szempontból ugyanaz a kórkép – de ott nem gránát okozta a defektust, hanem belső, romboló betegség: vérbaj.

Átmentünk, és megnéztük azt is – szőke fiatalember volt: bizonytalan nemzetiség. Ennek is hiányzott az álla, és a torkából dréncsök lógtak. Látogatója volt éppen, német fiatalember, katonatiszt, aki kérésünkre következőképpen foglalta össze szerencsétlen barátja történetét:

– Carlóval Berlinben ismerkedtem meg: nagyreményű vállalkozó volt, egy derék, régi gyároscsaládnak sarjadéka. Mint kitűnő tehetségű és szorgalmú kereskedőt, igazgatójának jelölte egy induló cég, mely Törökország keresletére alakult – valami kapcsokat vagy pitykéket volt szállítandó, amiből állítólag rengeteg kell a török nőknek, én bizony nem tudom mi az. Az üzem gyönyörűen megindult, de váratlan zavarok támadtak, valami külföldi beavatkozás vagy mi, a cikket nem lehetett szállítani, megbomlott minden, rengeteg passzíva, mit tudom én, nem értek az ilyen dolgokhoz. Csak annyit tudok, hogy Carlo reménytelenül és végleg tönkrement, a dologban az volt a szomorú, hogy éppen akkor lett volna esedékes egy igen előkelő nővel való szerelmi házassága; a nagy zavarban sarkukra álltak a szülők, elvitték leányukat Amerikába, hogy ne is láthassák egymást. Carlo egy ideig verekedett még, hasztalanul, kétségbeesve, egyre nyomorultabb próbálkozásokba döntötte a szükség, durva és rossz társaságba került, nem hozzá való környezetbe. Ehhez járult szerelmi bánata, nem törődött magával többé, elzüllött. Inni kezdett, s egyszer elveszett szemeim elől, a csőcselék magába szívta, véletlenül bukkantam ma rá, hogy megtudjam, micsoda borzasztó betegséget szedett föl abban a körben, ahová lezüllött.

Így fejezte be Carlo történetét, s az orvos, udvariasan végighallgatva az előadást, megjegyezte, hogy ennek a páciensnek az esete tudományos szempontból még reménytelenebb, mint ama másiké. Míg ott a külső erőművi behatás, mely a defektust előidézte, egyszersmindenkorra végzett emberünkkel, addig itt az a belső kór, mely deformálta betegünket, nem szűnt meg azzal, hogy így szétroncsolta, dolgozik belül tovább, s előbb-utóbb halálát okozza. Pedig nyomorultul élni mégis jobb, mint nem élni.

Karinthy Frigyes: Joséphine Baker

„És láték egy asszonyt ülni veres fenevadon, mely teljes vala káromlásnak jeleivel...”

„Öltözött vala pedig bíborba és skarlátba... kezeiben arany pohár vala, tele utálatosságokkal és az ő paráznaságának tisztátalanságával...”

Így a próféta.

Bécsben félreverik a harangot, a főpap remegő hangon szólítja meg a sátánt, hogy távozzék a leányzó testéből.

Pesten a Parlamentet nézi templomnak, önmagát Bouillon Gottfriednek egy gyenge stílű képviselő, és keresztes hadjáratot hirdet. A miniszter (később kiderül, milyen okosan) figyelmezteti, hogy ne csináljon reklámot annak, ami ellen harcol.

Spengler fáradtan legyint. Mit karattyoltok itt bűnről, erényről? Nem A Nőről és A Sátánról van szó – ez mind pusztá metafizika! A kézzelfogható valóság, ennek a nőnek fekete bőre, világosan mutatja, milyen célból küldetett, előőrsnek, hogy engem igazoljon. Európa haldoklik, kultúránk kiélte magát – hadd jöjjön az új népvándorlás, jöjjenek a négerék és... mongolok – a behelyettesítő módszerrel megoldott kétismeretlenű egyenletet, amint az kétkötetes művemben meg vagyok írva, íme, nyilvánvalóan helyesen állítottam fel: az egyik Ismeretlen, e néger Salome, már meg is jelent.

Egy szimultanista költő mindössze arra utalt könnyedén, minden további nélkül, vajon nem tűnt-e fel nekem, hogy a balkáni földrengések akkor kezdődtek s azóta fokozódnak, egyre hevesebben, mikor s mióta ez a Joséphine megindult Párizsból, és jön, egyre közelebb. Kelet felé? Ő nem akar rémképeket festeni, de majd jegyezzem meg, mi lesz itt május elsején, ha tényleg fellép a Royal Orfeumban.

„És az ő homlokára egy név vala írva: Titok, a nagy Babilon, a paráznáknak anyja...”

Valami rokoni közöm mégiscsak van vagy volt mindeme látnokokhoz. Ugyanazt tegyem, mint a rokonság – látatlanul mondjak ítéletet Heródiás felett, aki fültanúk szerint, több ízben határozottan kijelentette, hogy nem óhajtja a fejemet, mindössze egy négypengős belépőjegyet

szeretne eladni nekem, mint a többieknek?

Nem. Jánosi mivoltomban a lényegét mindig többre tartottam a formáknál – s amíg eleven szemem és fülem bírja, a látványt nem fogom látomással pótolni. Én bizony kimászom a ciszternából, lemászom az oszlopról, és megnézem ezt a Salomét, ezt a Thaist, ezt a Kísértő Némbert, ezt a Nagy Paráznát.

– Madame vient toute de suite.

A szomszéd utcában, oldalt, a tükör mellett, meghökkentően sovány, barna karok nyúlnak fel. A következő pillanatban, mélyen kivágott estélyi atlaszruhában egy igen magas, sovány, furcsán lefésült, fekete leány siet ki az ajtón.

Először profilból látom meg.

Óriási meglepetés számomra. Salome feltűnően hasonlít egy Jolán nevű lipótvárosi hölgyhöz, akit még a békéből ismertem, és mondhatom, nem volt nagyon szimpatikus nekem, egyetemre járt, minden ok nélkül, feminista volt, galileista volt, freudista volt, amellet azonban neokatolikus is volt, lovagolt, táncolt, szónokolt, folyton véleménye volt, egészben véve minden nőiesség ellentéte volt, mégis nagyon lenézte a férfiakat, akik szerinte csak a nőt látták benne, pedig dehogy.

„Full face” viszont mulatságosan kedves pofa Baker. Csupa ellentét. Okos, könnytelen és mosolytalan, folyton ugráló bogárszeme alatt minden pillanatban jóízű nevetésre csattan a két piros banán, a pompás fogsor: de a mosolyt minden átmenet nélkül hagyja abba, mintha dróton járna a nevetőizom: akkor egyszerre túl komoly lesz. Ideges, finom majomkezzei az ujjak végén egészen feketék.

Komolykodó kérdéseket is teszek, hogy elnyomjam nevetési ingeremet, mert muszáj nevetnem, hogy minden idegenszerűsége mellett milyen ismerős.

– Azt hallom, Joséphine, vallásos lélek vagy, templomba járó. Gyermekkorodban is az voltál?

– Ó, igen, mindig.

– Mondd meg őszintén – milyennek képzelted Istent? – Fehérnek vagy feketének?

Gyanakodva néz rám.

– Istennek nincs bőre. Isten láthatatlan. Isten a tisztaság.

– Rosszul értettél, Joséphine. Azt kérdeztem, *gyermekkorodban* milyennek képzelted, amikor még érezni és hinni nem tudtál, csak képzelni.

De csak hajtogatja, makacsul, szinte ellenségesen, gyanakodva:

– Isten láthatatlan. Isten a tisztaság.

Nem ugrik be. Ő metafizikai alapon áll, ne tessék őt zavarba hozni. Gyorsan abbahagyom, még kiderül, hogy én vagyok a kísértő sátán.

A két impresszáriót, egy kis olaszt meg egy kis franciát, nyugtalanítja angol nyelven folyó beszélgetésünk. Beleszólnak, háborgatnak, aztán elhallgattatva Joséphine-t, kézzel-lábbal kezdik nekem magyarázni: Milyen intelligens, kérem, az ember nem hinné!

És hevesen gesztikulálva, példákat mesélnek, egymásra licitálva, Joséphine értelmességéről. Kérem, milyen okosat mondott Dekobrának, aki filmet írt neki.

Mintha valami kiskutyáról vagy idomított majomról lenne szó. Tessék elhinni, több esze van ennek, mint némely embernek.

Kínosan feszengek, Joséphine-re nézek, lopva, gépiesen mosolyog. Tévedtem volna? Lehetetlen.

– Mondja, chère Baker – súgom neki oda egy óvatlan pillanatban –, nem feszélyezi önt, ha a jelenlétében úgy beszélnek önről, mint egy tárgyról?

Rám néz gyorsan.

– Ön is vágott egy grimaszt, amit más nem látott.

– Mikor?

– Mikor Z. úr, aki bemutatta, az ön jelenlétében biztosított engem, hogy ön egy rendkívül jelentékeny és nagy tehetségű író.

Bravó, Baker! Most már látatlanban elhiszem, hogy – pompásan táncolsz!

Vadság!

Vad egzotikum – ősi erő, bestiális szépség!

Ősember, állati tűz – ősi, vad ösztönök! A meztelen nőtény.

És a többi és a többi.

Ugyan kérem.

Múltkor egy fényképen tűnődtem, valami ausztráliai utazó hozta, vad nők és férfiak guggolnak a tűz körül, az egyik furulyázik, a másik tűnődik.

Mindegyik hasonlított valamelyik pesti ismerősömhöz, jó lelkű, szelíd, kedves népekhez – egyik se hasonlított azokhoz a Lombroso-típusú bűnöző fejekhez, amik naturalista színdarabokban és regényekben, filmplakátokon, mint „Szőrös majom” és „A bestia” és a többi képviselik, vérben forgó szemekkel az „ősemberre való atavisztikus emlékeztetést”.

Ez a „vad” szó – ezzel kezdettől fogva visszaélnék.

Az ókorban nem is ismerték, pedig, időben, közelebb voltak az ősemberhez. A középkor teremtette meg a vadember fogalmát – Cortez Ferdinándék és a többi condottiere. Vad indiánok, emberevők, akiket tűzzel-vassal kellett (hát kellett?) pusztítani.

Rémes pofák jelentek meg a naiv otthon ülők képzeletében: csillogó fogak, fölborzolt haj. És volt is a dologban valami – a kép ugyanis abban a pillanatban ábrázolta istennek e szegény, legelésző állatkáit, amikor a „szelíd” európai váratlanul rátámadt, puskával lövöldözött rá.

Abban a pillanatban vadultak meg, mikor bennünket megismertek. Egy bárány arca a halálos rettegés pillanatában borzalmasabb látvány, mint a tigrisé, mikor jóllakottan sütkérezik.

Egyszer már jusson eszünkbe, hogy a „vad” szó (németül „wild” és „scheu”) a „félénk” szóval is rokon.

Drága Joséphine, kedves nőnemű embertársam, ezt csak úgy titokban intem feléd – hát mit tegyünk, ugye? Muszáj vadnak lenni, muszáj rettenetes néger táncot csattogni, muszáj vérivó ősembernek lenni, mert így kívánja tőlünk Spengler és a csőcselék és a nagyszájú próféták – ha nem tudjuk kimutatni előkelő őszünket, a neandervölgyi bestiát, nem hiszik el nekünk, hogy jogunk van a boldogsághoz, amit egymásnak adni tudunk, egymáshoz hasonló emberek. Ha nem megy másképp! A csőcselék borzongani akar, vadságtól, fenyegető szólamoktól, földrengéstől – mozgasd hát öreg Föld, lomha irhádát, hadd mulassanak a gyerekek.

Téged, Joséphine, még külön azért is sajnállak, hogy nőnemű vagy, ebben a megvadult, megnégeredett Európában – te kedves, jó kis hű kis cselédkéje és kedveskéje Van Zanten boldog éveinek! Ugyan mit akarnak szemérmes meztelenségedtől ezek a furcsa, részeg tekintetű, vad tekintetű fehér emberek?

Te már megtanultad, egy önérzetében elnyomott nép okosságával és intelligenciájával rájöttél.

Szemérmetlen meztelenséget akarnak – húzzad fel hát azt a pár libegő rongyot, ami többet sejtet, mint amennyit eltakar! Fekete angyal, játszd el mumust és krampuszt, hadd borzongjon kéjesen a magát angyalnak képzelő fehér ördög!

Én a Rossz Nőt, a Bestiát, a Női Sátánt, akit régi és új próféták festettek a falra, nem találtam meg benned sem. Távozz békével – nem te vagy a nagy Babilon.

1928

Deák Mór: Fehérek közt

*aki senki volt az marad
hiába mos reggel fogat
hiába várja munkahely
benne a bánat búra lel*

*földhöz vágja a fizetés
mert úgy nem sok hogy nem kevés
hozzá már minden mostoha
magyarországa nem bazu*

*hogyan éld túl ha nem lehet
sebeidre nem kapsz jeget
és minden úgy föltornyosul*

mindig te maradsz legalul

*aki senki volt az marad
az élethez halál tapad
hajótesthez kagyló moszat
áthúznak a hajó alatt*

*a gyilkosé az áldozat
arca a retinán marad
így őriz meg minden magyar
mindent azt amit nem akar*

*de mert fogat mos még hiszi
hogy ő is lehet valaki
Európa országai
közül mind európai*

Deák Mór: Figyel mindenre

*Most az nem hazudik, aki hallgat,
akiben gubbaszt a madárhad,*

*nem repül, vijjog, nem is mozdul,
megül csak benne csapatostul,*

*de feje nem a szárnya alatt van,
csak mert ott ül és mozdulatlan*

*ring a vízzen, figyel mindenre,
mintha minden fontos lehetne,*

*mintha semmi se lenne fontos,
part nem közeledik a parthoz,*

*nem ér össze, nem tud repülni,
a madarakra nem is hat semmi,*

a szelet várják, a szelet érzik,

csak ezért maradhattak még itt,

*csak nyárból nyárba, csak télből vissza,
csak ez a madarak parancsa:*

*mert fel kell emelkedni az égig,
mert az égen szivárvány fénylik,*

*mert repülés őszi ösztön,
mert a télre mindig tavasz jön.*

Kaiser László: Önzésed mélyén

Szabó Lőrinc emlékének

Önzésed mélyén a rettegés:
megtagadnak nők és férfiak,
s elhagynak úgyis a földiek,
s értelme nincsen az éginek.

Vesztésre állnak az éjjelek,
vesztésre állnak a nappalok:
elhagytak végleg a mindenek,
s maradtak versek és verssorok.

Vereség nincsen, mert nem lehet,
győzelem nincsen, mert nem lehet,
s szabályokon túl és nélkülük:
törvény immár rím és műremek.

Kaiser László: Indirekt

Csernák Árpádnak

Mert minden indirekt:
szerep, tett, ölelés,
mert minden – valljuk be –
úgy is lesz, s oly kevés,

kevés, vagyis semmi,
a mérleg végül ez;
bármit teszünk, nem ér fel
Szenvedéseihez...

Ballai László: Naplementék

1.

A nap Zenggben elkezdett lemenni a maga útján, majd beleveszett egy koromszínű fellegbe. Ekkor Krk hegyei mintha vulkánokká változtak volna, amelyek lávát lövellnek. A végső pillanatban a szférikus gomolygásból mégis kinézett vörös szemével a nap, kinézett a mi erkélyünkre.

2.

Csónak halad a megőszült tengeren. (Vagy e homéroszi jelző nem a szikrázó nyárra, csupán téli viszonyokra érvényes? Jégmező, havas sík, sóstó: mind felgyullad a tiszta ég alatt.) Az alakzat a napba is beleütközik. Vagy a vergődő, lebukni kényszerülőt vette fel a mentőhajó? A felhők mentén, mint izzó acélpatak tekereg a fény.

A Kvarner-öböl felett, a nyugati horizonton, a legtündöklőbb napok alkonyán is mindig feltűnik egy-két felhő, hogy komor, szürke ruháját szivárványos színekbe öltöztesse.

3.

A felhő takarta nap tüzes háromszöget fúr a tengerbe (az isteni fényt festi meg így Blake), amely lassanként aranyhíddá változik, felette fokozottan feltündököl az égitest fél-, majd egész

tányérjával. Lehetetlen belenézni, hogy ne káprázzon az ember szeme.

Komor, vasszürke cumulusok formálódnak fenyegető alakzatokká: tátott szájú hiénakutyává, öklelni kész bivalyhomlokká, lefelé döfő, kiegyenesített kaszák erdejévé.

4.

A nap hintaja mögött most is feltűntek bizonyos fehér csíkok az ég alján, de csak, mint fátylak, a megtért hőst fürdetés után szárítani készek, vagy mint színpadi kellékek, amelyek a protagonista hatását még jobban kiemelik. Így hát Hélios, sáfrányszín uszályát lassan bevonva, békésen beszállhatott Ókeanosz bárkájába, hogy a világ láthatatlanná váló horizontját megkerülje.

5.

Elmaradtak teljesen a felhő-udvarlányok, sem egy fátyol, sem egy uszály nem környékezi a lemenő napot, amely így nem ölti magára a narancs, vagy a bíbor árnyalatát, hanem korongját egészen világos rózsaszínben ragyogtatva bukik le Krk hegyei mögé – és törtfehér a tenger. (A jelző nem, csupán a hangulat homéroszi.)

6.

Most két cumulus között – az alsó cápaorrú – üstökössé válik a nap, hosszú csóvát bocsátva, majd eltűnik, de narancsszín lövellettel élesen kirajzolja a tenger farkasának körvonalait. A cápa rájává enyhül, kiengedi fogságából a tűzgolyót, amely, mint az őt imádó Echnaton felé a domborművön – azon sem Nílus, sem tenger –, kegyesen szórja dárdataszerű sugarait. A felhőzet – egy még veszedelmesebb tengeri szörny is megjelenhet immár – mint megregulázott hadsereg két szárnya biztosítja az ég urának visszavonulását a bálnahátú hegyek mögé.

7.

A hetedik napon Zengben nincs naplemente, csak vasszürke gomolygás. Budapestre siklik a fényt kereső emlékezet. A nappaliban üveglapos asztalka sarkán, kovácsoltvas keretben a szüleim fotója, amelyet most világít meg az alkonyi sugár, mint a színházi reflektor, amelyet fokozatosan kapcsolnak teljes fényerőre. Az egész jelenés húsz percig tart, és öt percig sugárözönben mosolyognak a kedves arcok. Míg csak közeledik, vagy már távolodik az ablak előtti fák meglebbenő levelein átderengve az égi izzó, mint temetői kandeláber vonaglik, filmez az eltűnt életeken.

8.

Nap, ég, tenger – egyetlen lángolás, az izzó gyémánt fehér fénye, megvakít. Mintha a Krk ormai mögött ólalkodó atmoszférikus fátylak nem is léteznének. (De hát minden látszat, és minden létezik.) Hüperion Hélios most, egészen a horizontra ülve, végre megmutatja gömbalakját, és hidat bocsát a tengerre mindazoknak, akik hisznek benne és eltudják viselni a fényét, haladva felé

a megvakulásig.

Nándi Mihály: Vízparti vacsora

N-ben vízparti vacsorát fogyaszt egy társaság. És ez nem egy Gogol-novella, vagy egy Kaffka-paradoxon. Tehát egy olyan étteremben, ahol hűs hullámok fodrozódásának köszönhetően nem csupán a gyomor, de a lélek is feltöltődhet, estelire gyűlik össze a rokonság. Pontosabban a külföldre házasodott asszony férjével vendégteti meg a családtagjait. Szokásos jelenet, ugye előttünk van. Jaj, drágám, miért ilyen olcsót rendelsz, mikor van...? Mi is van még? Azért azt gyorsan át kell gondolni, ne a legdrágább ételt ajánljuk. A férj sikeres vállalkozó, tehát egy nagyvállalat kisbeszállítója, most tud szabadságra menni, amikor leáll a gyár. Kissé unott, de azért leereszkedően nyájas. Minden mondata így indul: nálunk O-ban. Az asszony fordít, jól megnyomja a „nálunkat”, de nem teszi hozzá az országnevet.

A környezet. Az öböl felett az alkony fényei tűnődnek, a hullámokat enyhe szellő simogatja. A vízparton valami turisztikai szolgáltató standja áll, a forgalmát fellendítendő a mellé állított hangfalból angolszász beatzene dübörög. Az étteremben helyi rockzene szól. Bal felől ez, jobb felől az, az ember agyában egyesül a kakofónia. Arra sem a hajóstársaság reklámembere sem pedig a vendéglős nem gondol, hogy a vízparton a hullámok és a szél játéka keltenek zenét. De a vendégeket nem zavarja a helyzet – feljebb emelik a hangjukat –, amint a nappaltól búcsúzó alkony sem kelt figyelmet.

Az asztalról leszedik a desszertes tányérokat, megélénkül a beszélgetés. Egy idősebb hölgy szenvedélyesen magyarázza, hogy azért itt is van élet, fejlődés és törvény, nem csak O-ban. A vállalkozó fásultan bólogat. Persze, nyilván. A társalgás túlhabzik rajtuk, most élménybeszámoló élménybeszámolót követ. Mindenki előkapja a mobil (bocsánat, okos) telefonját. De ne a Twitteren, hanem a Facebookon keressétek. A vízparti étteremben nyolc ember üli körbe az asztalt, egy rokoni társaság, nem néznek egymásra, fejüket a mellükre horgasztva a telefonjukra merednek, valamiket küldözgetnek és elégedetten, néha mosolyogva bólogatnak a kicsiny képernyők felé.

Nándi Mihály: Nyaraló golyhók

Sokféle módja kínálkozik az üdülésnek: kulturálódás, testmozgás, pihenés, vagy az élvezetek habzsolása.

Lehet azonban kifelé, a teátrumnak is nyaralni, a szomszédoknak: mi bármikor megtehetjük, hogy lejövünk háromszintes, vízparti nyaralónkba, ahol kiszolgáló személyzet áll a rendelkezésünkre, de senki se higgye, hogy mi csak naphosszat heverünk, mint mások, ott mi örökösen teszünk-veszünk, fontos terveket valósítunk meg, kellő, fővárosi öntudattal.

Először a mankós öreg tűnt fel odalent, nagytermetű alak, jókora pocakkal, amint botjára nehézkedve, kicsit sántítva átmegy az utca másik oldalára. Vállára hulló, szürke hajzattal borított fejét egy csődör méltóságával tartja, látszik, hogy ő itt a doyen, a nagyfőnök, a családfő. De nem mindig biceg, vagy támaszkodik lépés közben, a bot, mint valami régi törzsnél, a ranghoz kell. Túloldalt azután körbehordozza a tekintetét a kilátáson, amelyet az erkélyéről is lát, majd visszalábol. Nyomában gyakran mutatja magát az idős udvaros is, inas alak, ő is bottal jár, ő is elvétí az alátámasztás ütemét, annyira figyel a doyen instrukcióira. Az udvaros a feleségét instruálja, sovány, aszott asszonyka, hol egy partvissal, hol egy vödörrel felszerelve téblábol a teraszon, ő is át-átmegy a másik oldalra, neki nincs botja.

Vagy ott a két fekete Mercedes. Az öregé és a fiáé. Az egyik kompresszoros, a másik nem, de az viszont automata (formatic). Gipszoroslánokkal épített teraszukról, amely parkolóként is szolgál, az udvaros fia – anyjának gyomorbeteg arckifejezését öröklő, nyurga legényke – átmanőverez velük az utca túloldalára, majd vissza. Lehet, hogy a családtya túrái során azt vizsgálja, hogy a tér, amely még nem az ő birtoka, alkalmas-e arra egyáltalán, hogy ilyen drága autók Michelin abroncsa illesse?

Hétvégenként jelenik meg a nagyfőnök fia. Egy fejjel alacsonyabb az apjánál, de kétszer akkora a hasa, mintha nyolcvankilós görögdinnyét rakott volna bele, alkarja, vádlija is egy-egy dinnye. Ő is folyton járkál, kinyitja a Mercedese ajtaját, beül, beindítja a motort, beindítja a légkondicionálót, felkattintja a motorháztetőt, kiszáll, körbejárja az autót, vizsgál valamit, a motortérben megmozgat egy csövet, közben felnéz a szomszédokra – rám, aki csak fizetővendég vagyok, el is kapja a tekintetét, felmérte ő azt már, hogy nekem nincsen Mercedesem. Méltóságban, tartásban az apját igyekszik utánozni, képzeljünk el egy lovat, amely galopp helyett csak a hasán gurul, igazi golyó-golyhó.

Egyszer csak a szokásosnál is nagyobb mozgolódás kezdődik odalent. A doyen, az udvaros, a felesége, golyó-golyhó mind izgatottan jönnek-mennek. Tanácskozások követik egymást, először az öregé az udvarossal, azután golyó-golyhó az udvarossal, akinek előkerül a fia a két slusszkulccsal. Kellő tisztelettel és megilletődéssel ül a Mercedesekbe, hogy átparkírozza őket az utca másik oldalára. Az udvaros felesége gyorsan lesöpri, majd felmossa a teraszt. Most mindenki elősiet, várják, hogy megszáradjon, szemükkel siettetik a párolgást, amely a nagy hőségben, persze, hamar bekövetkezik. Néhány falevél ráperdült a megszáradt műmárvány köre, azt az udvaros felesége gyakorlott partvismozdulatokkal eltávolítja. Most az öreg megrezzenti üstökét, a fia is bólínt. Az udvaros egyik kezével (amelyben nincs bot) egy nagy szerszámosládát cipel, csak úgy görnyedezik a súlytól. Kinyitja a fedelét, nem éri be a tekintet leltárával, kiemel egy-egy csavarhúzó, fogót. A fia mögötte áll, csupa segítőkészség, de hát ő nem fér a ládához. Minden megvan. Végül az udvaros és a fia az autók helyére cipel egy hosszúkás asztalt a hozzácsavazott sörpadokkal. A doyen nagyot sóhajt, a golyó-golyhó is, leülnek, hajolnak jobbra, dőlnek balra, a

pad meg sem rezzen, nem kell szerelni.

Na, mondom, szép esténk lesz, ezek itt hajnalig fognak dajdajozni. De nem, golyó-golyó az akció után beült a Mercedesébe, és hazahajtott a fővárosba.

Húrok

Dull Ernő: Volt egyszer egy

A nemrég elhunyt Ennio Morricone számtalan filmzenéje közül a *Volt egyszer egy vadnyugaté* a legismertebb. Bizonyos, a könnyűzenében megszokott hangszerek – szájharmonika, elektromos gitár – használata ellenére igazi, romantikus, dagályos, szélesen hömpölygő muzsika (Mahler mind a két kezét összetehette volna, ha csak egyetlen szimfóniájában is sikerült volna megközelítenie ezt a hanghatást). A kép és a zene összekombinálása iskolateremtő, minden mozzanat a legfinomabban kidolgozásra került, alighanem ez a film legnagyobb újítása, ez tartja fenn legendáját mindezidáig. Ha leválasztanánk a képről a muzsikát, összeomolna a kompozíció esztétikuma. (Itt nem érvényes Buñuel azon maximája, hogy a vásznon csak akkor létjogosult a zene, ha látszik a hangszer, amelyen játszanak.)

De mégis válasszuk le! Adjuk át magunkat hunyt pillákkal a lassan kibontakozó főtéma melódiáinak, és a hősi áradás csúcspontján – midőn a női kórusé lesz a vezető szerep –, képzeljük magunk elé csillogó pánzélzatú héroszokat, lobogó, lenszőkehajú walküröket, daliás grállovagokat, akiknek a kardja maga is kereszt s a megváltást szimbolizálja. És most nyissuk ki a szemünket. Rongyos, tépett, rosszarcú, borostás alakok lépdelnek elő a ritkás bozótból, amelyek rejtekéből elkövelték az orgyilkosságot. Szinte érezni a testszagukat is. Nem ez az igazi *Istenek alkonya*?

Wagner tetralógiája, leegyszerűsítve, arról szól, hogy Wotan, a főisten – tehát minden erkölcs mintaképe – két óriással erős várat épített magának és az égieknek, díjul pedig a Rajna kincsét ígéri – amely nem az övé. Igaz, már nem is a folyam sellőié, mert ravaszmód elragadta tőlük Alberich. E gonosz törpétől a kincset azután a főisten is csak fondorlattal tudja megszerezni. A fizetségen persze az építőmesterek rögvést összevesznek, és egyikük meggyilkolja a másikat. A győztes Fafner azután sárkánnyá változva őrzi a kincset, amelyet csak a legbátrabb ember ragadhat el tőle. Az igaz hős, Siegfried könnyedén legyőzi, mert nem ismeri a félelmet – de nem ismeri a nőket és az ármányt sem. Így azután hamis eskübe keverik és hátba döfik, az érte lángoló nő öngyilkos lesz, míg a nagy költséggel felépített isteni vár a tűz martalékává válik. Summa: mind az isteni, mind az emberi világot a szennyes törekvések uralják.

Így van ez a *Volt egyszer egy vadnyugat*ban is. A kíméletlen előremenetelnek, a leigázásnak nem lovagjai, hanem gátlástalan, saját haláluk lehetőségével szemben a lehető legnagyobb hasznot

mérlegre tevő zsoldosai vannak csupán, akiket, ha netán győzelmet aratnak, a sikerük hátáról elszárnyaló ügyes politikusok a nemzet, a történelem, a világ hőseivé avatnak, ha nem, akasztófán végzik, de a voltegyszereggel bármikor a mesék örökkévalóságába függeszthetők.

Ballai László: A titán és a szirén

Kutrik Bence *Rituálé* című kamarakompozícióját mindenkinek ajánlom, aki izgalmas komolyzenei élményre vágyik. A szokatlan apparátusra – klarinétra, tubára, ütőhangszerekre és hárfára – írt mű az első pillanattól az utolsóig uralkodik az emberen, amint a sámánszertartás a törzs tagjain, megdöbbentő hatása csak lassan ül el a lélekben. Az *Ars nova* című rádióműsorban hallgattam meg, amelynek szerkesztője valamiért szükségét érzi, hogy a kortárs komponistáktól magyarázó szöveget kérjen alkotásaikhoz. Kutrik Bence Hamvas Bélától vette ötletét, aki a titán és a szirén viszonyáról szól. A titán, halljuk a magyarázatot, állatias erő, zabolázatlan vágy, mértéktartás nélkül. A titán női megfelelője a szirén, aki a lehető legtöbb örömet akarja kivenni a világból. A titánnak ereje adja báját, a szirénnek a bája az erejét. Kettejük nászából vad, romantikus kapcsolat, gyors házasság lesz, majd gyors válás. Ez persze a legkevésbé sem rituálé, mint, mondjuk, a *Tavasziünnepek*.

Hamvasra ma ugyanolyan biztossággal szoktak hivatkozni, mint negyven évvel ezelőtt Engelsre. És egyazon biztossággal is kompilált össze-vissza mindent, mint a nagy előd, csak éppen nem a materializmus, hanem az idealizmus jegyében. (De ki lehetne korunk Leninje, vagy Marxa?) Ha Hamvas, mondjuk, írt volna egy novellát, vagy kisregényt, amelynek tárgyát az általa megteremtett titán és szirén kapcsolata képezi, akkor azt az elért esztétikai szint alapján lehetne megítélni. Hamvas azonban egy „esszé” ütött össze, ráadásul *Héloise és Abélard* címen. Ebből néhány részlet:

„A zseniális ember, az őskori mítosz és a misztikus intuíció egyöntetűen azt vallja, hogy a nő jelenléte a világban irracionális tény. Már maga az, hogy a nő metafizikai helyzete felől a magyarázatok megoszlanak, ezt látszik bizonyítani. [...] A nő eredete tökéletesen más, mint a férfié. A zavart csak fokozza, hogy soha senki még a nő pszichológiáját nem értette. [...]

A sexusban a szerelem isteni misztériumának értelme elhomályosodik; és a sexus a két tökéletesen különmű világteremtő egyesülésének akadályává lesz. A szerelem és a sexus olyan módon összekeverve, ahogy az ember éli, tiltott mágikus aktus, amely mindig újra és újra alkalmat ad arra, hogy újabb lények a természetbe való betörésre törvénytelenül felhasználják. A mágikus aktusból csupa Első Lélek születik, ami azt jelenti, hogy csupa felükben elementáris, felükben pedig psyché-lények. Ezeket a lényeket, akiket az őskori mítosz halleányoknak, férfilevőknek, bakkecskelábú fiúknak és madártollú leányoknak lát. Az Első Lélek jellegzetes férfi alakja a titán; női alakja a szirén. [...]

A titánnak és a szirénnek a lét zsákmány. Amiért él, hogy a világból örömet raboljon össze. Ez az öröm mindig érzéki, természeti, anyagi és testi. Az Első Lélek akár aranyra, akár hatalomra, akár dicsőségre, akár művészetre, akár tudásra, akár a másik nemre veti magát, kivétel nélkül mindig azt hiszi, hogy valamit fel kell halmoznia, s azt hiszi, hogy ez a halmozás, ez a gazdagság a gyönyör, az élvezet. Az Első Lélek azért él, hogy az életet felfalja – ezért érzéki és ezért ragadozó. [...]

Aki azt hiszi, hogy a mai férfi és nő viszonya titáni és sziréni, téved. Egész Európa kezdettől fogva a férfi és nő között nem ismer más viszonyt, csak a titánit és szirénit. Nem hiába nevezték el az európai szellemet faustinak. Faust még itt is jelkép: az előregedett mágus, aki a gonosznak is eladja magát, hogy megfiatalodva rávethesse magát a szirén érzéki bűbájjaira. Ez a valódi európai ember, a merő titáni sexus, amely a másik nemben csak gyönyört lát, s azt zsákmánynak tartja. [...]

A sexushoz két lény kell: titán és szirén. Semmi több. Ez elég. Ahhoz, hogy a házasság megtörténhessen, a két lényen kívül a Hatalmak beleegyezése is kell. A földön sehol és soha nem élt nép, amely ne tudta volna, ahhoz, hogy házasság létrejöhessen, isteni beleegyezésre és megszentelésre van szükség. A sexus mindig törvénytelen. Azért rejtőzik bokrok alá, erdőbe, sötét utcákba és szennyes udvari szobákba. A házasság törvényes. Világosan lakik, nyilvánosan szép és büszke. Házastársá az ember csak magasabb megszentelődesben válhat. Még a szerelem sem elég. Nemcsak, mert tiszta szerelem nincs, hanem azért, mert a szerelem éppen azért válik tisztává, mert a férfi és a nő kapcsolatába az isteni erők beleegyeznek. Semmiféle, még a legtüzesebb és legmélyebb szerelem sem téveszthető össze a házassággal. A házasság megkötése nem a természetben történik, hanem a psyché-világban. A házasságot két psyché köti. [...]

A névtelen halhatatlan Abélard és Héloise levelezésében azt írta meg, amikor a két lény, a férfi Abélard és a nő Héloise szerelme a sexust, mint a görög leány a természetet, magáról leveti, és a lélek-házasság misztériumában egyesül. Ez a világtörténet egyetlen teljesült és boldog házassága. Ez a merész és megvalósíthatatlan és lehetetlen, de ez a követelő és parancsoló és egyedül igaz szerelem. Amit mond, nem példa, nem tanítás, nem elmélet: ahogy nem kíván pénzt, hírt, nem állít fel szabályt sem, és nem szólít fel követésre. Így beszélt meg önmagával és Istennel. És így van.”

A szövegből mindenek előtt az tűnik ki, hogy szerzője egyszerre tetszeleg Nietzsche, Freud és Eliade szerepében. Nietzsche azt mondaná rá: „vén salabakter.” Freud úgy vélné, beteljesületlen szerelem bujkál a sorok mögött egy nő iránt, aki elutasította a szerzőt, de nem kizárható az impotencia sem. Eliade alapvetően egyetértene a leírtakkal, de kifogásolná, hogy azok nincsenek kellőképpen adatolva és hivatkozásokkal alátámasztva. Miért is lennének? Hamvas a „tudás” birtokában már csak kinyilatkoztat, dönt és ítél. Visszatérő fordulata: „így van”, „törvénytelen”, „törvényes” és „mindenki ismeri”.

Valószínűleg nem ismeri mindenki, de Hamvasnak olvasnia kellett az *Iliász*-ban:

„»Látogatóba megyek peremére a dúsölű földnek,
Ókeanoszhoz, az isteni őshöz s Téthüsz anyához,
házuk ölében akik dajkáltak, féltve neveltek;

Őket látogatom, hogy szűnjék régi viszályuk.
Mert rég tartózkodnak már ágytól, öleléstől,
és egymást kerülik, mert mérgeg hullt a szivükbe.«»

Miről van itt szó? Arról, amelyre Hamvas egész „tanítását” alapozza, a naiv világszemlétről és a mitologikus kozmogóniáról. Hogy az elején kezdjük, Ókeanosz: titán. Kezdetben a föld, Gaia megszülte férjét Uránoszt, egyesülésükből támadt azután a titánok serege, Ókeanoszal az élen, végül a titánnők közül az utolsó Téthüsz. Ókeanosz, az első titán tehát nem egy vérnősző barom, hanem az a mindenkinél hatalmasabb isten, aki körülöleli a földet, és a lement napot – Hüperiön Éeliosz titánt – hajjain át szállítja a legnagyobb kímélettel keletre, hogy ismét legyen fény, világosság, erő! Feleségével, a titánnővel, Téthüsszel „törvényes” egybekelésük után nem csupán a „lélek-házasság” misztériumában egyesült, de óriási nemzőerejének köszönhető az összes folyóvíz és a tenger létrejötte. Az, hogy végül is tartózkodnak az öleléstől, nem jelent mást, mint hogy véget ért a teremtés, és kialakult az olümposzi világrend. Ókeanosz, a titán tehát nem kóborolt el holmi szirén után, hanem szüntelenül áramlik tovább, táplálja a forrásokat, a folyókat, a tengert – az életet.

„Mindenki tudja”, hogy a szirének nem azonosak a bakkhánsnőkkel vagy a hetérákkal. Hangjuk, énekük szépségére oly büszkék voltak, hogy végül a Múzsákat hívták ki versengésre, persze veszítettek, és büntetésből deréktől lefelé madárrá változtatták őket, és egy kietlen szigetre kényszerültek száműzetésbe, ahol szerencsétlen hajósokat csábítottak el énekükkel, hogy széttépjék és felfalják őket – „sexusról” szó sem volt. Eredetileg az alvilági szellemeket jelképezték; az „alvilág Múzsái” néven is emlegették őket.

A titánok és a szirének soha nem találkoztak. Hacsak olyanformán nem, hogy a mindenséget fenntartó Ókeanosz az égi hangú, dögmadar-karmú lények szigetét is körülfoltya örök áradásával.

Hamvast sem az ókortudomány – semmilyen tudomány, semmilyen művészet – nem igazolja, az általa undorítónak, szakrális világokat elválasztónak bélyegzett „sexus” nélkül pedig az ő megtestesülése sem következhetett volna be.

Férfi és nő testi-lelki kapcsolata a legbonyolultabb emberi viszonyrendszer. Hamvastól kölcsönözve a fogalmakat, e kapcsolat felfogható változásként, örök visszatérésként, a szent és a profán harcaként – ám e harc minden egyes nőn és férfin belül dúl. Szent és profán örökké egymásba változik, az igazi mesterek tudták ezt, így Bernini is. Aki ölelt már szerelmes asszonyt, majd a római Szent Péter bazilikában megpillantja a *Szent Teréz extázisa* című szobrát, zavarba esik. Aki még nem ölelt, azért.

Nándi Mihály: A paradicsomból

A komolyzene posztmodern korszakában valósággal virágzásnak indult a programzene. E műfaj

legkiválóbb darabja Vivaldi *Négy évszakja*, a lehető legegyszerűbb, és semmilyen műveltségi előzményt nem igénylő jelenetekkel. A tikkadt nyárban cirpegnek a szöcskék, az időjárás fordultakor zeng a vihar, télen kopog a jég, a szüreti tánc ütemére megmozdul a láb, borra tikkad a torok. E világ a mindenkori hallgatóké, nem véletlen, hogy még a rockzene rajongói is ismerik – és elismerik.

Problematikusabbak az irodalmi előzményhez kapcsolódó darabok, a zeneszerző értelmzésének és reflexióinak megértéséhez ismerni kell az ihlető művet. Persze anélkül is hatást tehet a hallgatóra a zene, erre legjobb példa Liszt *Les Préludes*-je, amely, a *Mazepához* hasonlóan valami hősi lelkesedést vált ki az emberekből (persze nem azokból, akik a náci filmhíradókra asszociálnak, amelyekhez gyalázatos módon e remekművet alacsonyították le).

Napjainkban azonban egyre bővülnek azon programzenei opuszok, amelyek témáját nem csak a hallgatók, de maguk a zeneszerzők sem értik. Ezek közé tartozik Brandenburg Ádám, tehetséges fiatal komponista műve, *A paradicsomból*. „Volt olyan korszaka az emberiségnek – szól a zeneszerző ismertetője –, amikor tökéletes harmóniában élt a természettel és egyik ember a másikkal.”

Ez mikor volt?

Ha lefúrunk az Antarktisz jegébe, pontosan feltárhatjuk a földi légkör változásait. Mélységi kőzetminták segítségével megismerhetjük bolygónk történetét. Vulkánkitöréskor pedig a fúrófejet sem kell koptatni, a Föld magától feltárja előttünk titkait.

Ugyanígy nyit fényt az emberi természet történelem előtti, a hordakorszak homályába vesző titkaira a néprajz, a humánológia és a szociálpszichológia tudománya. (Mert ugyebár a történelmi időből nem ismerünk paradicsomi korszakot.) Lelkületünkben az első hordák összeverődésétől fogva él az idegen csoportokkal szembeni bizalmatlanság és veszélyérzet, máskülönben nem volna lehetséges, hogy az emberi fejlettség és művelődés mai színvonalán neofasiszta hatalmi csoportosulások sikerrel támasszák alá diktatórikus politikájukat militáns, kirekesztő és gyűlöletkeltő propagandával.

Brandenburg Ádám műve egyébként jó.

Csáth Géza: A dalról

Mindannyian dalolunk, vagy legalábbis élünk vele. Az egész életünkön elkísér bennünket a dal. A vallási szokásokban, az istentiszteletekben, a politikai és közéleti ünnepeken mindenütt szerep jut a dalnak. Általában, ha arról van szó, hogy sok embert egyszerre hasonló kedélyhangulatra akarok hozni – akkor erre a legjobb eszköz és mód, hogy egy dalt adok elő, egy zenedarabot játszatok el, amit már mindannyian ismernek. Az eredményt el fogom érni.

Tudják ezt a katonák is. A porosz–osztrák háborúban, a nemzetiségi ezredekben mindenütt a megfelelő nemzeti dalt játszották. Nálunk például a gyerekek, a klerikális iskolákat leszámítva, mindenütt azt tanulják, hogy Rákóczi nagy hős volt. A Rákóczi-induló hallatára eszükbe jut mindaz, amit róla tudnak. Eszükbe jutnak – maguk se tudják, hogyan – azok az ábrándok, amelyekben például egy képzelhető háborúról, s a háborúban Rákóczi katonáinak mintájára tanúsítandó bátorságukról, hőstetteikről álmodoztak. A gyerekekben, akik katonasapkát és kardot kapnak ajándékba, s ezekkel a játékokkal mulatnak, az ilyen gyerekkori ábrándok döntő nyomot hagynak. És háborúban, ha csakugyan összekerül néhány ezer ilyen ember, akkor egészen bizonyos, hogy a zene fokozni fogja a bátorságukat, erejüket.

Az életünknek majd minden állapotára jellemző valamilyen dal. Az ágyba fekvésnél eszünkbe juthat az édesanyánk altató dala, amellyel például kisebb testvéreinket altatta. Viszont ha a dalt valakitől halljuk, megjelennek az emlékünken a körülmények, az édesanyánk arca, az elsötétített szoba, szinte halljuk a hangját. Az ismert zene a legtöbb emberben igen hevesen, élénken kelti föl az emlékeket, amilyen körülmények között például ezt a muzsikát először hallotta, vagy azokat a képzeteket és érzéseket, amelyek a dalhoz fűződnek.

Így például, ha a Marseillaise-t hallom, mindannyiszor jól látom magam előtt *Az ember tragédiájának* azt a képét, amelyben e forradalmi dal előfordul, s amelynek előadásán először hallottam. Hallom a közepes vidéki kardalosok hangját, a gyenge zenekar kétségbeesett erőlködését. A továbbiakban eszembe jutnak a francia forradalom történetének egyes részletei, de főképp egy régi rézmetszet, valamilyen ócska könyvből, mely XVI. Lajost és feleségét, Maria Antoinette-t ábrázolta „a haláluk előtt való napon.”

Mindenkinél többé-kevésbé így van ez. A zene mélyen hat reánk, tartósan és egész életre nyomot hagyva. De miután életünk legjelentősebb eseményei nem hangversenytermekben és színházakban játszódnak le, hanem otthon, az utcán és azokon a helyeken, hol napi munkánkat végezzük: a legtöbb embernél nem a zeneművészet nagyszabású alkotásai maradnak elraktározódva az emlékezet fontos fiókjaiban, hanem apró dolgok, amiket mindenki tud, mindenki fütyöl, mindenki könnyen megtanul. Így például egy ismerősömnél egy súlyos torokfájás emléke elválaszthatatlanul össze van kapcsolva egy együgyű, léha táncdarabbal, amelyet betegségének leglázasabb délutánján valami rossz verkli nyekergett a ház udvarán. Szóval az életünkben leginkább mégis csak dalok szerepelnek, népdalok, egyszerű, könnyen megjegyezhető kis nóták.

A nóta az a zenei táplálék, amellyel legtöbb ember egész életében kénytelen megelégedni. A nóta nyers zene. Hasonlít a nyers húshoz. A nyers húst megmossák, megszalonnázzák, zsírban sütik vagy kirántják. Ugyanazt a húst el lehet készíteni tíz-százféleképpen, hogy meg ne unja az ember. A nóta olyan a zeneszerzőnek, mint a jó szakácsnak a nyers hús. Megmossa, kiválasztja belőle, ami tetszik, földíszíti, kidolgozza és akkor lesz belőle dal, vagy szonáta, vagy szimfónia, vagy opera.

Minden műzene a népzeneből keletkezett.

Ez nem annyit jelent, hogy a zeneszerzők a népdalokat átalakították, és új, nagyobb formákra nyújtották; nem azt jelenti, hogy a dallamot vagy a ritmust átvették és változatlanul fölhasználták, hanem, hogy ebből az egyszerű zeneművészetből fejlesztették ki a zeneszerzők a maguk egyszerű mondanivalóját. Azok a zeneszerzők, akiknek a zenéje nem ebből a talajból táplálkozik,

nem vitték sokra.

A nagy zeneszerzők a népdalok szellemét és érzéseit ültették át új zenei formákba. Éppen ezért minden nagyszerű zenében találunk többek közt valamit, ami jellemző először a *zeneszerzőre* magára és másodsor a *fajra*, amelyhez tartozik. Beethoven akármelyik zenedarabjáról, ha hallom, megmondom, hogy Beethoven írta-e, de ha ezt nem is tudom biztosan megmondani, azt már föltétlenül merem állítani, hogy a darab szerzője germánfajta volt. Aki Magyarországon született és itt él, meg tudja mondani egy nótáról, hogy magyar nóta-e.

Érdekes, hogy a művészetben újabban mennyire hangsúlyozzák, megkívánják a faji jelleget. Minél inkább tudjuk, hisszük és valljuk, hogy az egész emberiség egyetlen nagy közösség, ahol mindenkinek egyenlő jogai és kötelességei vannak – vagy helyesebben: kellene, hogy legyenek –, annál világosabban érdeklődünk minden iránt, ami az irodalomban, zenében, festészetben, iparművészeiben stb. faji jellegű. Összefügg ez azzal, hogy a művészetet öntudatosan élvező modern ember minden műalkotásban a művész *személyét* keresi. Azt kívánja a művésztől, hogy egyéniség legyen, hogy különbözzék mindenki másától; hogy amit megír vagy megfest, azt úgy csinálja, ahogy más nem tudná.

Az egyéniségnek a sajátos tulajdonságait a *kifejezésben* keressük. Lehet például valaki akármilyen eredeti gondolkodású ember, ha a gondolatait nem írja meg eredetien, hanem úgy, hogy például utánozza valamelyik már ismert író – akkor nem tekintik egyéniségnek és az írásai, ha jók is, nem fognak nagy érdeklődést kelteni. A művész *egyéni* tulajdonságai, amelyeket egyéni módon ki kell fejeznie, a testi állapotától függenek, az idegrendszerének természetében rejlenek. A modern író és zeneszerző ezeket a testi tulajdonságait a művészetében *hangsúlyozza*.

Például már Petőfi Sándor verseiből is meg tudom mondani – ha az élete folyását nem is ismerem –, hogy hirtelen természetű, lelkesülő, becsületre sokat adó, büszke férfi volt, hogy a nőkkel gondolatban sokat foglalkozott, hogy szeretett melázni és voltak sajátos előérzései, ideges álmái, hogy tudott erősen akarni, nagyon szeretni és nagyon gyűlölni. Ha mindebből elveszük azt, hogy eredetien ki tudta fejezni ezeket a lelki tulajdonságait (amik mindenképpen testi tulajdonságok), szóval, hogy szokatlan, eredeti kifejező képessége őt géniusszá, költővé avatta – akkor nem marad más belőle, mint egy vérmes, érzékeny ember.

Szóval ma a dalban, a zenében is egyéniséget, a művész személyét keressük. A népdal szerzőjét nem ismerjük, de azért az is, bár hiányosan, fölvilágosítást ad a szerzőkről. Azt a nótát, hogy –

*A Csap utcán véges, véges, végig,
Minden kis kapuban virág nyílik,
Minden kis kapuban kettő, három,
Csak az enyém hervadt el a nyáron.*

– nem valami jókedvű parasztleány találta ki, hanem alighanem ugyancsak búsult őkelme, sőt némi bort is ihatott. Legalább én ezt az okoskodást, ami magyar nótákban olyan gyakori, hogy valami külső esemény, például itt a Csap utca virágai, juttatják eszébe a belső bajait, érzéseit – itt a kedves halálát vagy hűtlenségét – a berúgott ember eszejárására nézve tartom jellemzőnek.

A dalban mindenkor találunk élményt, valami belső magot, ami a művész vérében, idegeiben

gyökerezik. A dal a zeneművészet alapja, *kezdet*. Az azember, aki ujjongó hangok ismétlésével először köszöntötte a fölkelő napot – volt az első zeneszerző. A dalból, a népdalból fejlesztették ki a zeneszerzők a nagyobb zenei formákat, a különböző táncformákat, amelyek hosszabb dalokhoz hasonlítanak, és a szonátát, a rondót, amelyek mintegy több dalból vannak összeillesztve, összekovácsolva, de úgy, hogy a zene szövete egy pillanatra sem szakad meg; a dalok kellemes változatosságban egymásba illesztődnek, váltakoznak és ismétlődnek. Az operák is dalokból vannak összerakva. Nem már ismert dalokból, hanem a zeneszerző dalformájú gondolataiból. A dal itt már veszített formai egyszerűségéből és a művész kezében változatosabbá lesz, megnő, szokatlanná, meglepővé válik.

A műzenét az tudja hallgatni, aki begyakorolja magát, hogy mindezekre figyeljen és a zenedarabot hallgatva tájékozódjék a benne elrejtett apró részletek: dalok és daltöredékek iránt. Ekkor az egészről is áttekintése lesz és meg fogja tudni becsülni a zenében azt, ami a zenében a zeneszerzőre nézve jellemző, ami egyedi. Át fogja érezni az érzéseket, amelyeket az átértzett, és meg fogja tudni látni a hangok mögött rejtőző művész arcát.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu